

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Magisterská diplomová práce

Vývoj chápání termínu biedermeier v české literární historii

The development of understanding the Biedermeier term in the Czech literary history

Bc. Nikita Gebauerová

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vraiová, Ph.D.

Studijní obor: Česká filologie

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma Vývoj chápání termínu
biedermeier v české literární historii vypracovala samostatně za použití v práci
uvedené literatury. Dále prohlašuji, že tato magisterská práce nebyla využita k
získání jiného titulu.

V Olomouci dne .....

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janě Vraiové, Ph.D., za její čas strávený při konzultacích, velice vstřícný přístup a odborné vedení při vypracování této práce.

Úvod	5
1. Termín biedermeier	11
1.1. Geneze pojmu biedermeier	11
1.2. Konstituce významu pojmu biedermeier	14
1.3. Biedermeier v germanistice	16
2. Biedermeier v české literární historii	22
2.1. Biedermeier v <i>Přehledných dějinách literatury české</i> Arna Nováka	22
2.2. Jirátova koncepce biedermeieru	26
2.3. Sahánkův přínos k problematice biedermeieru	32
2.4. Biedermeier v poválečných příručkách a kompendiích	36
2.5. Částečné obrození pojmu biedermeier pod vlivem Vladimíra Macury	42
2.6. Turečkův přístup k literárnímu biedermeieru	45
3. Přístupy k termínu biedermeier v nejužívanějších učebnicích středních škol	50
Závěr	55
Resumé	62
Anotace	65
Seznam literatury	66

Úvod

Pojem *biedermeier* je v současné české literárněvědné bohemistice od devadesátých let 20. století opět běžně používán jako označení významné literárněhistorické kategorie směru konkurujícímu v první polovině devatenáctého století romantismu. Ať už jsme jakkoliv přesvědčení o náležitém užití tohoto termínu, ne každý si jej vykládá obdobně jako my. V průběhu literární historie byl pojem *biedermeier* označením pro „šosáckou zálibu v zápečném pohodlí, bezpečný klid a domáckou pohodu.“¹ V jiném případě zase „výraz posledního jednotícího slohu.“² A v neposlední řadě byla období, kdy byl termín dokonale zapomenut. I přes snahy o terminologické zpřesnění pojmu, jeho mnohoznačnost, a především neurčitost, je v současnosti nadále aktuální. Můžeme dokonce říci, co badatel, to jiné obsahové vymezení.³

Doposud jsme problematiku recepce *biedermeieru* připomínali pouze v souvislosti s prostředím českým. Pojem je však vázán na středoevropský prostor, v rámci působení habsburské monarchie. Nelze tudíž opominout práce germanistické, protože pojem *biedermeier* se konstituoval především v souvislosti s německou literaturou, konkrétně ve spojení s žurnalistikou.⁴

První diskuze na půdě německé literární historie, jichž hlavním předmětem bylo zpřesnění obsahu pojmu, zaznamenáváme ve 30. letech 20. století, kdy byl termín převzat jako nástroj uměnovědný, užíván především v souvislosti se zkoumáním dobového nábytku. Některé práce pojímají *biedermeier*, jak uvádí již literární historik a teatrolog Dalibor Tureček⁵, v nejširším pojetí, jako „úhrnné

---

¹ NOVÁK, Arne a Jan V. NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české*. Vyd. 5. Brno: Atlantis, 1995, s. 351.

² SAHÁNEK, Stanislav. *Biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava, 1938.

³ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 388.

⁴ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 15.

⁵ Tamtéž, s. 16.

označení epochy“⁶, jindy je termín užit v podstatně užším významu, pro označení „uměleckého stylu.“⁷ Až novější práce se však snaží o jakýsi kritický či syntetizující pohled.⁸

Úkolem práce bude zkoumání těchto odborných literárněvědných textů. Prostřednictvím přehledu různých terminologických uchopení literárního *biedermeieru* se pokusím o vlastní pochopení a poznání souvislostí v českém literárním prostoru. Jsem si vědoma, že literárněhistorická (ale i jakákoliv jiná, například uměnovědná) pojetí *biedermeieru*, kterým se v průběhu práce budu věnovat, jsou do značné míry ovlivněna ideologiemi. Jejich vliv na vědecké myšlení má často stěžejní charakter, ať už pro vývoj samotného pojmu, jeho recepci odbornou veřejností, nebo dokonce, jako je to i v tomto případě, jeho dočasné absentování v odborných kruzích. Proto ideologické diskursy musím a budu v následujících kapitolách zohledňovat.

Termín *biedermeier* není fixován a ustálen. Je určován jednotlivci. A s tím k němu také budu přistupovat. Zohledním jeho historii, jeho význam. Pokusím se zachytit, a co možná nejvýstižněji předeštit jednotlivé nuance v chápání významu pojmu, objasnit související problémy a jeho vnitřní diferenciaci. Neexistuje žádný komplexní, obecně platný výklad významu pojmu.⁹ Zaznamenáme pouze rozličné přístupy, jež můžeme z obecného hlediska rozdělit na dva základní: „...označení pro umělecký sloh konkrétní historické epochy; jednak jako přenesené, v podstatě

---

⁶BIETAK, Wilhelm. *Vom Wesen des österreichischen Biedermeier*. 1931, s. 625 – 672. Nebo: KLUCKHOHN, Paul. *Biedermeier als literarische Epochenbeziehung*. *Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur und Geistgeschichte* 13, 1935, s. 1 – 43.

⁷WEYDT, G. *Literarisches Biedermeier*. *Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur und Geistgeschichte* 9, 1931, s. 628 – 651.

⁸NEUBUHR, Elfriede. *Begriffsbestimmung des literarischen Biedermeier*, Darmstadt 1974; SENGLER, Friedrich. *Biedermeierzeit*. *Deutsche Literatur im Spanugfeld zwischen Restauration und Revolution 1815 – 1948 I –III*. Stuttgart 1971, 1972 a 1980.

⁹Po vzoru Martina Hrdiny, preferuji termín „výklad významu pojmu“ před „definicí“. Podrobněji: *Literárněhistorický pojem romantismus*. In: D. Tureček a kol.: *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2012, s. 14.

metaforické pojmenování jistého postoje ke světu, jenž z této epochy pramení, avšak neomezuje se pouze na ni.“¹⁰

Podle Dalibora Turečka lze platnost *biedermeieru* nesporně vymezit alespoň teritoriálně a časově. Teritoriální platnost ustanovuje na středoevropský prostor, v rámci státotvornosti habsburské monarchie. Považuji za neopominutelné, *biedermeier* vymezit prostřednictvím specifické politické a společenské situace, která se ve střední Evropě, v letech 1815 – 1848, nacházela. Přesto, že ani již zmíněné stanovisko není v odborných kruzích zcela jednotné¹¹ a v následujících kapitolách se také dopátráme důvodům tohoto smýšlení, budu ve své práci z této teritoriální platnosti vycházet.

Z hlediska časového, budu vymezovat platnost *biedermeieru* jako nástroje, který popisuje jediný synchronní řez.¹² Sporadicky se v literárněhistorických pojednáních objevuje vnímání pro označení obecné, diachronně platné tendence¹³; nebo se hledají stopy *biedermeieru* v dřívějších¹⁴ či naopak pozdějších etapách¹⁵,

---

¹⁰ MOCNÁ, Dagmar. *Případ Kondelík aneb Biedermeier v nás*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 425.

¹¹ Například literární historička Lenka Kusáková *biedermeier* neoznačuje jako středoevropský jev, ale nachází určité jeho charakteristiky v západoevropských literaturách již v 18. století. Drobné prózy ze života měšťanstva nachází v Anglii, kde vlivem revolučních událostí dochází k emancipaci měšťanstva. Následně se rozšiřuje i do Francie či Nizozemska.

KUSÁKOVÁ, Lenka. *Biedermeier a literatura*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 292.

¹² TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 388.

¹³ Tento přístup zaujímá především Milan Exner, viz: EXNER, Milan, *Figurky a pábitelé*. *Estetika* XXXII; 1995, č. 3. S. 28-38. nebo EXNER, Milan. *Biedermeier a syndrom rozpadu*. *Estetika* XXXII, 1995, s. 15-23.

¹⁴ Viz pozn. č. 9.

nejčastěji v druhé polovině 19. století¹⁶. Tyto vazby do pozdějších etap literární historie pracují s přístupem k *biedermeieru*, pramenícího v dané historické, kulturní a politické situaci, ale neomezujícího se pouze na ni. Jde o chápání termínu jako o přenesené pojmenování jistého přístupu ke světu. Já, pokud budu uvažovat o literatuře *biedermeieru*, budu primárně termín vztahovat k literatuře 30 - 50. let 19. století. Pokud tomu bude jinak, explicitně uvedu, v jakých kontextech se právě nacházíme a co je příčinou tohoto stavu.

V průběhu práce se tedy budu pohybovat ve třech rovinách. Pro náležité terminologické uchopení *biedermeieru* se zaměřím na rovinu výkladu významu pojmu, jeho vnitřní diferenciaci a také na způsoby užití, především v odborných, či následně také didaktických materiálech.

Termín *biedermeier* byl, a nadále je opakovaně zkoumán, ať již pomocí dílčích studií, nebo prostřednictvím soustavného bádání. Známe rozmanité výklady významu pojmu, i návrhy na jeho vnitřní diferenciaci. Mým cílem není vytvořit další z mnoha výkladů významu, ani nové vnitřní dělení. V tomto počínání již nenacházím valný přínos. Mým cílem je vytvořit komplexní syntetickou práci, zaštiťující pohled na *biedermeier* v českém prostředí. Zprostředkovat zásadní stanoviska a dosáhnout jejich kritické reflexe. Považuji za prospěšné, nedržet se striktně pouze literárněvědných příspěvků, ale zahrnout do uvažování o obsahovém vymezení a způsobu užívání pojmu také přístupy jiných vědeckých oborů sledujících historii termínu. S ohledem na množství dostupného materiálu, budou předmětem mého zkoumání především práce inovativní; abstrahovat budu práce, které mají shrnující charakter či pouze variují dosavadní poznatky. I nadále však zbývá celá škála především studií, ale i syntetických prací. Určitého uplatnění dosáhnou i literárně

---

¹⁵ MOCNÁ, Dagmar. *Případ Kondelík aneb Biedermeier v nás*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 425-434.

¹⁶ Objevíme i hledání vazeb mezi *biedermeierem* a literaturou 20. století. Např. SOUČKOVÁ LINHARTOVÁ, Ladislava. *Ladislav Fuks: Vévodkyně a kuchařka - zjevení biedermeieru?*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, 243 s. Mnemosyne.

historické příručky a kompendia. Některá budou využita v rámci výkladu významu pojmu s ohledem na kulturní a politický obraz doby, ve které byla napsána, jiná pro vysvětlení diferenciací pohledů na termín.

Přirozeným vyústěním práce bude chronologický průřez didaktickým materiálem, ve kterém budu sledovat proměny v práci s tímto pojmem. Předmětem zájmu bude především jeho zapojení do výuky literatury 19. století a jeho terminologická uchopení jednotlivými učebnicemi.

Předpokladem je, že pomocí odborného literárněvědného materiálu dokáži nedostatečné uchopení termínu v materiálu didaktickém. Domnívám se, že *biedermeier* není dostatečně komplexně vysvětlen a zařazen do kontextů. Očekávám taktéž velkou nejednotnost výkladů pojmu, což považuji za obzvláště nepřínosné vzhledem k hlavní funkci didaktického materiálu, tj. funkci edukační. Jednotlivé učebnice poté budu hodnotit z hlediska několika kritérií. Prvním z nich bude výskyt či naopak naprostá absence pojmu, druhým výstižnost výkladu významu pojmu, dále přehlednost v odlišení produkce *biedermeieru* od ostatní dobové literární produkce, případně vysvětlení, proč literární směry nelze jednoznačně diferencovat, a v neposlední řadě začlenění termínu do historických a politických souvislostí.

Pokud jde o členění celé práce, bude rozdělena následovně. V první kapitole se zaměřím na konstituci významu pojmu. Středem zájmu nebudou pouze soudy literárněhistorické, které samy byly teprve u svého zrodu v moderní vědeckou disciplínu, ale důležitým ukazatelem bude především obecně historický diskurs.

Ve druhé kapitole nahlédneme na vztah české psané literatury k pojmu. Postupovat budu od počátku jeho užívání, k jeho první reflexi, až po současnost s orientací zaměřenou na metodologické předpoklady konkrétního užití. Výsledkem by mělo být kritické hodnocení dosavadních pojetí *biedermeieru* a jejich systematické utřídění.

V závěrečné, třetí, kapitole se budu zabývat využitím pojmu didaktickým materiálem. Zaměřím se na stěžejní učební materiály a následně provedu jejich analýzu.

1. Termín *biedermeier*

1.1. Geneze pojmu *biedermeier*

V úvodní kapitole jsme shledali pojem *biedermeier* jako komplikovaný, nejasný či mnohoznačný. Obdobně bychom mohli charakterizovat i jeho počátky v německém kontextu. Přestože byly tyto informace komentované již v mnoha uměnovědných¹⁷ a literárněvědných studiích¹⁸, i v komplexních syntetických pracích¹⁹, považujeme za nezbytné dotknout se alespoň základních poznatků explicitně spojených s pojmem. Ambivalence, započatá brzy po samotném vzniku pojmu, je předzvěstí mnohoznačnosti, neurčitosti či terminologického rozkladu s důsledky přetrvávajícími i v současné literárněvědné bohemistice.

Na přelomu 18. a 19. století, v době, kdy umění ovládal klasicismus a empír, došlo k přeměně těchto stylů.²⁰ Dobový nábytek začal vykazovat nové znaky, které již nebylo možné zařadit ke klasicismu ani empíru. Nastala nutnost vymyslet pojmenování pro formálně střízlivější měšťanskou nábytkovou formu. V této chvíli započala cesta za pojmenováním nově vzniklého stylu. V počátcích se zdálo, že

---

¹⁷ Například: VONDRÁČEK, Radim. *Biedermeier a jeho moderní minulost*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. Nebo:

¹⁸ Například: TVRDÍK, Milan. *K problematice literatury německého a rakouského biedermeieru*. *Svět literatury*, 2015, č. 25, s. 94-115.

¹⁹ Například: SOUČKOVÁ LINHARTOVÁ, Ladislava. *Ladislav Fuks: Vévodkyně a kuchařka - zjevení biedermeieru?*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, 243 s. Mnemosyne.

²⁰ Názory na to, který ze stylů je předchůdce *biedermeieru*, jsou odlišné. Taťána Petrasová považuje za předchůdce klasicismus, viz: PETRASOVÁ, Taťána. *Aristokratický biedermeier*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 149. Radim Vondráček zase poznamenává, že v 90. letech 19. století se o *biedermeieru* mluvilo jako o pokračovateli empíru nebo dceři empíru, viz: VONDRÁČEK, Radim. *Biedermeier a jeho moderní minulost*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 7.

z vítězí označení „styl biedermannů“ (Biedemännerstil), zmíněný roku 1886 mnichovským publicistou Georgem Hirthem.²¹

Nakonec se však ujalo pojmenování vycházející z příjmení Biedermeier – jména, které si venkovský učitel a lidový básník Samuel Friedrich Sauter zvolil jako pseudonym pro svou tvorbu. Sauterova původem naivní vážná tvorba ztělesňovala ideální východisko pro satirickou literární parodii stvořenou Ludwigem Eichrodtem a Adolfem Kußmaulem²². Tito dva humoristé, tvůrci komické postavy vesnického učitele Gottlieba Biedermeiera, vydávající jeho jménem sbírku *Gedichte in allerlei Humoren*, byli primárně zaměřeni na parodizování Sautera. Jejich volba periodika, ve kterém sbírku vydávali, je příznačná. Spojením se satirickými *Fliegende Blätter*, které si za svůj cíl obvykle pokládalo nejen politiky, ale také úzkoprsé měšťanstvo, zapříčinili, že terčem jejich posměchu se stala celá doba předbřeznová. Toto spojení dopomohlo ke stvoření pojmu *biedermeier* a s ním spojených negativních konotací.²³

Není ojedinělé, že nové umělecké styly se při svém ustavování nahlížejí značně kriticky. Dalibor Tureček v monografii *České literární romantično*²⁴ upozornil, že i romantická literatura byla ve své době, především v důsledku Hegelova smýšlení, nahlížena s despektem.²⁵

Mnohoznačnost a ambivalence pojmu spočívá už v jeho složenině. *Bieder* v překladu znamená řádný, bodrý, počestný, ctnostný, dobrácký. Tato část koresponduje s původním Sauterovým smýšlením. Tvůrce ironické postavy, Adolf Kußmaul, však pracoval s druhou částí překladu slova *bieder*, která zní: naivní, konzervativní, maloměšťácký, prostoduchý, šosácký a dokonce přihlouplý.

---

²¹ HIRTH, Georg. *Das deutsche Zimmer der Gothik und Renaissance, des Barock-, Rococo- und Zopfstils. Anregungen zu bäuslicher Kunstpflege*, München – Leipzig 1886, s. 46.

²² Ludwig Eichrodt (1827-1892), Adolf Kußmaul (1822-1902)

²³ TVRDÍK, Milan. *K problematice literatury německého a rakouského biedermeieru*. Svět literatury, 2015, č. 25, s. 99.

²⁴ TUREČEK, Dalibor a kol. *České literární romantično*. Vyd. 1. Brno: Host, 2012, s. 16.

²⁵ Více: TUREČEK, Dalibor a kol. *České literární romantično*. Vyd. 1. Brno: Host, 2012, s. 16.

Prostřednictvím tvorby fiktivního básníka Biedermeiera, se označení spojilo v sekvenci atributů, mezi něž patří i takové, které pozorujeme u literárního biedermeieru dodnes. „přimknutí se k pozemské realitě, lpění na soukromí; kontrast romantického individualismu a biedermeierského spokojení se s vlastními možnostmi.“²⁶ Atributy, vážící na sebe negativní konotaci úzkoprsého a malého vesnického učitele, ve spojení s časopisem *Fliegende Blätter*, považujeme za výchozí bod v utváření významu pojmu. Ať už je dnes totiž pohled na biedermeier jakýkoliv, tyto atributy jsou jeho jakousi bází a z nich je třeba také vycházet.

---

²⁶ SOUČKOVÁ LINHARTOVÁ, Ladislava. *Ladislav Fuks: Vévodkyně a kuchařka - zjevení biedermeieru?*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, 243 s. Mnemosyne.

1.2. Konstituce významu pojmu *biedermeier*

Biedermeier nebyl ohraničen pouze platformou časopisu *Fliegende Blätter*. V devadesátých letech 19. století došlo k jeho oživení prostřednictvím šéfredaktora listu *Die Jugend*, Fritze von Ostiniho, protože si jako pseudonymy zvolil *Biedermeier junior* a *Biedermemier mit ei*. Přenesení významu z humoristické a satirické roviny do diskusí akademického prostředí je netradiční, přesto se o biedermeieru postupně počíná psát jako o uměleckém stylu. Ať už jakkoliv překvapivé toto přenesení významu bylo, původní konotace, spojené se Sauterem, i ironický a parodický kontext, spojený s Ludwigem Eichrodtem a Adolfem Kußmaulem, nadále přetrvávaly. Kultura biedermeieru byla i přes velký zájem čtenářů odborníky stále považována za nízkou a neschopnou konkurovat klasicismu či empíru. Až v druhé polovině devadesátých let 19. století, po propagaci prostřednictvím výstav (pražské Jubilejní výstavy a vídeňské výstavy)²⁷, se začínalo prosazovat pozitivní hodnocení. Jednoduchost, praktičnost, klidné linie a účelná elegance konečně získávaly uznání.²⁸

Velké zlepšení situace pro biedermeier znamenalo v druhé polovině 90. let 19. století potlačení pejorativního zabarvení. Důsledkem bylo, že již na počátku 20. století se biedermeier využíval pro označení stylu a módy 1. pol. 19. století. V roce 1913 vydával Georg Hermann knihu *Das Biedermeier im Spiegel seiner Zeit*²⁹, která je souborem deníků, dopisů a memoárů významných osobností 1. poloviny 19. století, zachycující jak společenský, tak kulturní život biedermeieru.

---

²⁷ Pražská Jubilejní výstava – 1891, vídeňská výstava – 1896.

²⁸ VONDRÁČEK, Radim. *Biedermeier a jeho moderní minulost*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 9.

²⁹ HERMANN, Georg. *Das Biedermeier im Spiegel seiner Zeit*. Berlin, 1913.

O proniknutí pojmu do výtvarného umění se zasloužil německý historik a výtvarný kritik Paul Ferdinand Schmidt³⁰, který provedl důkladnou analýzu žánrového malířství *biedermeieru* a termín uvedl oficiálně do výtvarného umění.³¹

---

³⁰ Paul Ferdinand Schmidt (1878–1955), německý umělecký kritik a historik.

³¹ SCHMIDT, Paul Ferdinand. *Biedermeier-Malerei: Zur Geschichte und Geistigkeit der deutschen Malerei in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. München : Delphin, 1922.

1.3. Biedermeier v germanistice

Formování významu pojmu biedermeier v rámci literární vědy objevujeme opět v kontextu německém, v místě primárního zrození pojmu. Dle literárního historika Vojtěcha Jiráta je zdržení literární historie v systematickém uvažování o literárním biedermeieru za ostatními vědami zapříčiněno jejím dosavadním zaměřením na Goethem, poté barokem a nejpozději romantismem.³² Literární historik Milan Tvrdlík poukázal v této souvislosti na postupné opouštění Schrererova pozitivismu germanistikou a následné prosazení duchovnědné metody ve 20. letech, což představovalo nový prostor pro další výzkumy.³³

I přesto, že pokusy o literárněhistorické interpretace německé literatury objevujeme koncem 20. let, důkladná analýza biedermeieru a následný syntetizující pohled započaly až po 2. světové válce.³⁴ Do této doby bylo hodnocení zaměřeno na diskuzi o zpřesnění obsahu a především na samotnou aplikaci na literární vědu.³⁵ Závěry byly nedostatečné, a především stále rozporné. Jeden proud badatelů považoval biedermeier za úhrnné označení epochy³⁶, tedy v nejširším možném chápání, druhý užíval pojem v užším pojetí, jako označení uměleckého stylu.³⁷

---

³² JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545.

³³ TVRDÍK, Milan. *K problematice literatury německého a rakouského biedermeieru*. *Svět literatury*, 2015, č. 25, s. 103.

³⁴ SENGLÉ, Friedrich. *Biedermeierzeit: Deutsche Literatur im Spannungsfeld zwischen Restauration und Revolution 1815–1848*. 1. sv. Allgemeine Voraussetzungen. Richtungen. Darstellungsmittel. Stuttgart : Metzler, 1971, 2. sv. Die Formenwelt. Stuttgart : Metzler, 1972, 3. sv. Die Dichter. Stuttgart : Metzler 1980.

³⁵ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 15.

³⁶ BIETAK, Wilhelm. *Vom Wesen des österreichischen Biedermeier*. 1931, s. 625 – 672. Nebo: KLUCKHOHN, Paul. *Biedermeier als literarische Epochenbeziehung*. *Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur und Geistgeschichte* 13, 1935, s. 1 – 43.

³⁷ WEYDT, Günther. *Literarisches Biedermeier*. *Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur und Geistgeschichte* 9, 1931, s. 628 – 651.

V germanistických pracích, vzniklých ve 30. letech 20. století, se názory na *biedermeier* pohybovaly v mezích, které stanovil německý literární historik Paul Kluckhohn³⁸. Jeho názor na *biedermeier* v nejširším možném smyslu, jako úhrnné označení epochy, ovlivnil nejen jeho současníky a studenty, ale také i české literární historiky a kritiky.³⁹ Jeho pojetí *biedermeieru* je ovlivněno jak počátečním nadšením, spojeným s jeho propůjčením termínu od uměnověd, podle Sengleho chtěl v duchu tehdy formulované konzervativní revoluce „vytrhnout *biedermeier* z konkrétních historických souvislostí období restaurace a ustavit ho jako duchovní a ideovou epochu po vzoru klasiky.“⁴⁰ Jeho chápání *biedermeieru* se z určitého pohledu jeví jako snaha rozšířit pojem na co největší množinu, pokud možno, stále ještě smysluplně propojených prvků.

Mnozí Kluckhohnovi současníci *biedermeier* nerozlišují pouze pomocí základního časového úseku, obvykle ve třicátých letech udávaného v rozmezí 1820-1848/1850, ale rozdělují *biedermeier* na mladší a starší, přičemž jako řez volí rok 1830. Kluckhohnovým stanoviskem ale není vytyčování žádných ostrých hranic, jako při dělení na mladší a starší *biedermeier*, jeho úvahy sahají až za hranice literární historie. Jak si povšiml již germanista Stanislav Sahánek, Kluckhohn tvrdí, že není zapotřebí dokonce ani časové kongruence mezi jednotlivými uměními.⁴¹

Kluckhohn v rámci svého výzkumu oslovil literární vědce z cizích zemí. Předmětem jeho zájmu bylo zkoumání *biedermeieru* za hranicemi Rakouska a

---

³⁸ Paul Kluckhohn (1886–1957), germanista a literární historik. Původně znalec romantismu a klasicismu. Jeho průlomová studie, týkající se *biedermeieru* „*Die Fortwirkung der deutschen Romantik in der Kultur des 19. und 20. Jahrhunderts*“, kterou vydal v časopise *Zeitschrift für Deutsche Bildung* v roce 1928, představuje pojem *biedermeier* jako označení pro literární epochu.

³⁹ Jeho práci zmiňuje jak český germanista Stanislav Sahánek, tak z ní vychází i Vojtěch Jirát při aplikaci *biedermeieru* na českou literaturu.

⁴⁰ SENGLE, Friedrich. *Biedermeierzeit: Deutsche Literatur im Spannungsfeld zwischen Restauration und Revolution 1815–1848*. 1. sv. Allgemeine Voraussetzungen. Richtungen. Darstellungsmittel. Stuttgart : Metzler, 1971, s. 120.

⁴¹ SAHÁNEK, Stanislav. *Biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava, 1938., s. 12.

Švýcarska. Výsledkem bylo zaznamenání rysů *biedermeieru* i v literatuře anglické.⁴² Je však nutné poukázat na to, že společné rysy dohledali opět němečtí badatelé.

Tento počín lze vyhodnotit jako neutuchající snahu Kluckhohna posílit význam *biedermeieru*. Jak poznamenal literární historik Jiří Pelán, otázka, do jaké míry lze *biedermeier* pokládat za mezinárodní fenomén, je kladena už od samého počátku diskuzí.⁴³ Příkladná Sengleho syntéza se při výzkumu *biedermeieru* zabývá výhradně německy hovořícími zeměmi. Pelán v reakci na Sengleho také nenachází významný argument pro zavedení termínu do anglicky mluvících zemí, avšak v českém prostředí hodnotí zavedení pojmu jako vysoce plodné⁴⁴, s čímž nelze nesouhlasit například v kontextu prací Jirátových.⁴⁵

Původní pojetí Kluckhohnovo se prostřednictvím diplomových prací jeho žáků Güntera Weydta⁴⁶ a Wilhelma Bietaka⁴⁷ začalo rozšiřovat a přetvářet. Oba však zastávali elementární postoj svého učitele a uznávali a prosazovali *biedermeier* jako literární epochu.

Kluckhohnovo objevení *biedermeieru* pro literaturu nese i další známky opojení. Především ve výčtu autorů, které dle něj a jeho žáků k „epoše *biedermeieru*“ patří. Kluckhohn a jeho žáci propojili spisovatele rakouské a švábské

---

⁴² V poměru k *biedermeieru* byli uváděni angličtí spisovatelé Walter Scott, Tennyson, Dickens a George Eliot.

⁴³ PELÁN, Jiří. *Kapitoly z francouzské, italské a české literatury*. Praha: Karolinum, 2007, s. 238.

⁴⁴ Tamtéž, s. 239.

⁴⁵ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547. Nebo: JIRÁT, Vojtěch. *Úloha „biedermeieru“ v českém národním obrození*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 548-551.

⁴⁶ Günter Weydt (1906–2000), germanista a literární historik. Zabýval se barokní literaturou a literaturou 19. století, kde se zasadil o literaturu *biedermeieru*. Diplomová práce: *Naturschilderung bei Annette von Droste-Hülshoff und Adalbert Stifter*. Beiträge zum Biedermeierstil in der Literatur des 19. Jahrhunderts. Germanische Studien, Heft 95, Berlin 1930.

⁴⁷ Wilhelm Bietak (1905–1993). Proslul neúnavným zápasem o uznání *biedermeieru* jako literární epochy. Diplomová práce: *Das Lebensgefühl des „Biedermeier“ in der österreichischen Dichtung*. Wien: Braumüller, 1931.

a vytvořili pomyslnou opozici k Mladému Německu.⁴⁸ Předmětem jejich zájmu byli spisovatelé Franz Grillparzer, Ferdinand Raimund, Johann Nepomuk Nestroy, Eduard Mörike, Adalbert Stifter a další.⁴⁹

Některé z těchto spisovatelů, dosud pokládané, jak uvádí Jiráť⁵⁰, za dědice romantiky, v dnešním způsobu chápání lze těžko zařadit mezi tvorbu *biedermeieru*.⁵¹ Přesto především poslední jmenovaný je dodnes uznáván jako přední představitel *biedermeieru* a vzhledem k jeho narození na českém území je jeho tvorba ustavičně zkoumána i českými badateli. Tato množina spisovatelů, původci považovaná za autory *biedermeieru*, byla pro Kluckhohna, Weydta a Bietaka nerozporovatelná. O to víc bylo pro ně překvapující, když v dalším roce literární historik Rudolf Majut⁵² ve své studii *Biedermeier: Náčrt a problémy*⁵³, připojil k jejich autorům *biedermeieru* další, především Georga Büchnera a dokonce i představitele Mladého Německa. Nejen pro Weydta a Bietaka je nepředstavitelné jakékoliv spojení *biedermeieru* (z důvodu jejich rozumní pojmu) se skupinou Mladého Německa. Z dnešního pohledu se toto počínání jeví jako uzpůsobení materiálu Majutovým potřebám. Nabízí se vysvětlení v podobě důsledku jisté formy propagace oblíbených autorů Majuta prostřednictvím nového a hojně diskutovaného termínu.

Původní Kluckhohnův dominující pohled na *biedermeier* a jeho prosazování do literárních dějin začínal být stále větší měrou rozporován kritickými postoji jiných badatelů, uveďme ty nejznámější – F. J. Schneider, Adolf von Grolman, J. Müller. Jmenovaní badatelé kriticky navazují svými studii na Kluckhohna. Za nejprudší reakci odporu k *biedermeieru* označil Sahánek studii germanisty Joachima Müllera,

---

⁴⁸ Mladé Německo (*Junges Deutschland*) je literární hnutí, obvykle ustavené léty 1830-1848. Řadí se k němu němečtí spisovatelé (například Karl Gutzkow, Heinrich Laube, Heinrich Heine, Ludwig Börne), hlásající svobodu slova, emancipaci žen, zavrhuující dogmata, ať již politická nebo náboženská.

⁴⁹ Například Annette von Droste-Hülshoff, Gottfried Keller.

⁵⁰ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545.

⁵¹ Například již zmínění angličtí spisovatelé: Walter Scott, Tennyson, Dickens a George Eliot.

⁵² Rudolf Majut (1887–1981), literární historik, propagátor Georga Büchnera a literatury první poloviny 19. století. V roce 1933 odešel z Německa, i přesto se dál věnoval výzkumu *biedermeieru*.

⁵³ MAJUT, Rudolf. *Biedermeier: Náčrt a problémy*. 1932, s. 401–417.

který se o *biedermeieru* vyjádřil „der überaus unglückliche, nachgerade zur Landplage der Forschungsarbeit werdende Begriff des *Biedermeier*“... „der unselige *Biedermeierbegriff*“.⁵⁴

I když byl podle odpůrců *biedermeieru* termín nadbytečnou novotou, pouhým průvodním jevem k dějinným událostem, dle bouřlivých reakcí akademiků lze usuzovat opak. Ne náhodou se k oponentům připojil i Oskar Walzel, který nesouhlasil s rozporem s kategoriemi, které sám budoval.

Diskuze opanovaly nejen téma postavení *biedermeieru* v literárních dějinách či rozpory vymezující místní platnost. Dohady probíhaly i na poli časového ukotvení, a to i mezi badateli zastávajícími a prosazujícími *biedermeier*. Převládajícím názorem bylo stále původní Kluckhohnovo datování období *biedermeieru* do let 1820-1848, případně do roku 1850, jak stanovil rozmezí Schneider⁵⁵. Setkáváme se i s ukotvením rozsáhlým, prostřednictvím Majuta a jeho nahlížení na období *biedermeieru* jako na celé rané 19. století.

Stanislav Sahánek poukázal i na množství variant *biedermeieru* a jeho označení, která se v německé literatuře objevují.⁵⁶ Typickým druhem v „klasické zemi *biedermeieru*“⁵⁷, tedy v Rakousku, je rakouský (měkký *biedermeier*), vyznačující se výraznou citovostí. Oproti tomu severský, tvrdší *biedermeier*, se podle něj projevil u spisovatelů Alexise a Raaba. V podání literárního historika Hermanna Pongse⁵⁸ je možno evidovat dokonce tragickou a démonickou variantu *biedermeieru*. Ty zprostředkovávají pohled na osobnosti s tragickou životní náplní „které přemáhají vnitřní tragiku svou tvůrčí silou.“⁵⁹ Prostřednictvím děl autorů Mörika a Büchnera nachází Pongs další rozměr *biedermeieru* v návaznosti na baroko

---

⁵⁴ SAHÁNEK, Stanislav. *Biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava, 1938., s. 25.

⁵⁵ SCHNEIDER, Ferdinand Josef. *Preussische Jahrbücher*, č. 240, 1935, s. 220.

⁵⁶ SAHÁNEK, Stanislav. *Biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava, 1938., s. 11-12.

⁵⁷ Termín užívaný Sahánkem ve spojení *biedermeieru* s Rakouskem. Viz: SAHÁNEK, Stanislav. *Biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava, 1938., s. 13.

⁵⁸ PONGS, Hermann. *Ein Beitrag zum Dämonischen im Biedermeier*. *Dichtung und Volkstum*, 36, 1935, s. 241.

⁵⁹ SAHÁNEK, Stanislav. *Biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava, 1938., s. 11-12.

a jeho pokoru před osudovostí spojenou s koncem života. Nevydává se směrem harmonizujícího poklidného rodinného života *biedermeieru*, nýbrž směřuje do lidského nitra, kde se vypořádává s všudypřítomnou smrtí. I když *biedermeier* v tomto porozumění rozporuje už tak rozličné ideové zaměření, dostává díky Pongsovi rozměr, který není povrchní. Podle Sahánka je v tomto případě *biedermeier* vyhodnocován jako vyšší sloh, který se dá nazvat slohem literárním. I přesto se sám přiklání k novějšímu označení „*biedermeierovský realismus*“, který pro daný komplex slova využíval germanista Benno von Wiese.⁶⁰

Soudů o literárním *biedermeieru* bylo v polovině 30. let na stránkách literárních periodik mnoho. V roce 1935 se celé číslo *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte XIII* věnovalo diskuzi o *biedermeieru*.⁶¹ Celá neutěšená situace v německé literární vědě vrcholila Kluckhohnovou syntézou dosavadních názorů *Biedermeier jako označení literární epochy*⁶².

Při konfrontaci jednotlivých soudů týkajících se *biedermeieru* jsme doložili jeho význam pro německou literární vědu. Termín, rozporný ve všech bodech, se střetává s odporem a méněcenností. Jeho odsudky, založené již na samotné genezi pojmu, byly předmětem „boje o *biedermeier*“. V historii germanistiky nacházíme soudy významově střetávající se i různoběžné. Mnohoznačnost pojmu značí mnohoznačnost pohledů na něj. A právě tyto četné rozpory svědčí o významnosti pojmu pro literární vědu.

---

⁶⁰ SAHÁNEK, Stanislav. *Biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava, 1938., s. 12.

⁶¹ TVRDÍK, Milan. *K problematice literatury německého a rakouského biedermeieru*. Svět literatury, 2015, č. 25, s. 104.

⁶² KLUCKHOHN, Paul. *Biedermeier als literarische Epochenbeziehung*. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literatur und Geistesgeschichte* 13, 1935, s. 1 – 43.

2. Biedermeier v české literární historii

Reflexe pojmu v českém prostředí není z počátku spojená s literaturou. Od poloviny 20. let. 20. století nacházíme zmínky o pojmu biedermeier v českém prostředí, a to prostřednictvím slovníků⁶³. Ve výslovném spojení s literaturou termín zaznamenáváme až během již zmíněných bojů o biedermeier v německé literární vědě.⁶⁴ Ačkoliv v germanistice již biedermeier měl jisté postavení a byl uznávaný alespoň částí badatelů, v českém kontextu byl zpočátku vnímán téměř vždy s pejorativním nádechem.

2.1. Biedermeier v *Přehledných dějinách literatury české Arna Nováka*

S proměnou páce literárních vědců s pojmem biedermeier v českém prostředí se jeví jako zajímavé sledování jednotlivých přepracování *Přehledných dějin literatury české Arna Nováka*. Během jednotlivých vydání, z nichž první námi sledované je z roku 1913 a poslední z let 1936-1939, docházelo k diskuzím o biedermeieru a ke konstituci pojmu v německé literární vědě. Tato diskuze se odrazila i v *Přehledných dějinách*.

---

⁶³ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 1, A-Č*. Editor Rudolf POLZ, editor Antonín ŠTEFÁNEK, editor Jan DVOŘÁČEK, editor Emanuel RÁDL, editor Emil SVOBODA, editor Zdeněk Václav TOBOLKA. V Praze: Nákladem Československého Kompasů, 1925, XV, 1166 s. Nebo: *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Editor Bohumil NĚMEC. Praha: J. Otto, 1930, 701 s.

⁶⁴ Tehdy biedermeier pro českou literární vědu objevil český literární historik a germanista Vojtěch Jiráček.

V jejich druhém vydání⁶⁵ z roku 1913 již najdeme zmínky o literární tvorbě v duchu *biedermeieru*, dosud však samozřejmě bez explicitního pojmenování a výraznějšího uvedení v jeho kontext. Novákovo porozumění takovému typu literární produkce lze vyčíst z charakteristiky tvorby Josefa Kajetána Tyla, která zní: „Do současného života zasáhl Josef Kajetán Tyl řadou činoher, v nichž předváděl uprostřed rodinných tragédií vyličených s německou sentimentálností velmi zdařile vyzporované postavy českého měšťanstva, řemeslnictva, aniž po stránce umělecké se povznesl nad populární tehdy divadelníky Ifflanda a Kotzebua [...] řídil se vkusem svých diváků, aniž přitom opomíjel příležitosti vychovávat je tendenčně a vlastenecky...“⁶⁶ Dále Novák označuje tvorbu Tyla jako mdlou, sentimentální, nemůžnou a prostoupenou plačtivou citovostí. Pro své líčení sociálních otázek a venkovského života je Novákem označen jako předchůdce Boženy Němcové.⁶⁷ Zmíněná charakteristika by dnes byla považována za popis sentimentalismu, nikoliv *biedermeieru*. Novák však mezi nimi nerozlišuje a charakterizuje období jako celek, v němž Tyla a obdobné další autory tvořící v první polovině 19. století (František Jaromír Rubeš, Magdalena Dobromila Rettigová, Jan z Hvězdy), řadí mezi českou novelistiku „periody šosáckého maloměšťáctví, ovlivněné napoleonskými válkami a stísněné v dusnu reakce i restaurace.“⁶⁸ Přestože Novák přímo nepojmenovává tuto tendenci literárním *biedermeierem*, domníváme se, že je možno jí rozumět jako jedné z jeho prvních českých charakteristik.

O devět let později, ve třetím vydání⁶⁹, je popis mírně proměněn, ale celkový pohled na „šosáckou zálibu v nevinném, bázlivém humoru drobného měšťanstva, které rádo svůj titěrný život spatřovalo v genderové kresbě svých povídkářů a

---

⁶⁵ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 2. vyd. Olomouc: Promberger, 1913, s. 227.

⁶⁶ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 2. vyd. Olomouc: Promberger, 1913, s. 227.

⁶⁷ Tamtéž, s. 233.

⁶⁸ Tamtéž, s. 234.

⁶⁹ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 3. vyd. Olomouc: Promberger, 1922.

skladatelů veseloher“⁷⁰ pozměněn není. Autoři věnující se tvorbě *biedermeieru* jsou označováni jako podprůměrní a druhořadí, ale důraz je stále kladen na popis jejich produkce. Zařazení z hlediska časového lze vytušit prostřednictvím názvu kapitoly, ve které *biedermeier* nalezneme: *Česká literatura novelistická a dramatická do r. 1848*. Konkrétnější časové určení pro tvorbu *biedermeieru* je ustanoveno na dobu ponapoleonskou.

Velký rozdíl ve výkladu zaznamenáváme ve čtvrtém přepracovaném vydání z let 1936 -1939, kde Novák jako literární historik a germanista reaguje na proběhnuvší boje v německé literární vědě. Předchozí tvorbu „periody šosáckého maloměšťáctví“⁷¹ poprvé konkrétně označuje „*biedermeierstvím*“⁷². Vyjadřuje se o *biedermeieru* jako o „šosácké zálibě v zápečném pohodlí, bezpečném klidu, domácké pohodě.“⁷³ Ta je protipólem romantické touhy po smyslovém, citovém i myšlenkovém vzrušení.⁷⁴ V jeho pojetí tedy ještě není uvažováno o *biedermeieru* jako o literárním směru či stylu, ale spíše jako o prostředku umožňujícím odlišit jednu ze skupin katolicky orientovaných spisovatelů.⁷⁵ Novák se odklání od výčtu děl a charakteristiky tvorby jednotlivých autorů a pokouší se o ucelený výklad významu pojmu, který však nepovažuje za zvlášť významný, avšak jako jeden z prvních klade *biedermeier* do kontextu národního obrození. Literární historik Aleš Haman toto pojetí *biedermeieru* chápe jako „*charakterizační pomůcku*“⁷⁶, což jistě má svůj

---

⁷⁰ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 3. vyd. Olomouc: Promberger, 1922. s. 197.

⁷¹ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. s. 351.

⁷² Tamtéž, s. 351.

⁷³ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. S. 351.

⁷⁴ Tamtéž, s. 351.

⁷⁵ Tak Arne Novák ve svých *přehledných dějinách* váže pojem *biedermeier* ke skupině převážně katolicky orientovaných spisovatelů, jejichž ideálem bylo „zápečné pohodlí, bezpečný klid, domácká pohoda“; v jeho pojetí nešlo o směr či styl, nýbrž spíše o „šosáckou zálibu“, projevující se výraznou konvenčností. Viz HAMAN, Aleš. Vojtěch Jirátko a český *biedermeier*, *Estetika* XXXIII, 1996, č. 3-4, s. 25.

⁷⁶ Tamtéž, s. 25.

smysl. Biedermeier nelze ve výkladu Arna Nováka chápat jako nástroj, který by umožňoval jakýkoliv popis produkce literárního biedermeieru. Jeho účelem je charakterizovat určitý typ konzervativního člověka, jehož potřeby nemíří směrem ke hlubokým myšlenkám, ani pouhé touze po nich, jako tomu bylo u romantismu. Umírněnost takového člověka je prostřednictvím výkladu Arna Nováka obalena do závoje méněcennosti až zbytečnosti. Dalibor Tureček si v německé verzi Novákových dějin povšiml, že ve výkladu splývá pojem biedermeier s „konvencionalizovanou vlasteneckou romantikou.“⁷⁷ I když tvorba má určité společné rysy, nelze ji zaměňovat. Novákův pohled na biedermeier je jako na krátkodobý výstřelek aktuálně vládnoucího měšťanstva, zprostředkovaný „táborem spisovatelů katolických“⁷⁸. Jeho chápání biedermeieru je spíše jeho nepochopením v důsledku absence hlubšího a přesnějšího pohledu.

Z hlediska práce s pojmem biedermeier přinesl Novákův pohled inovaci především ve spojení biedermeieru s českou literaturou, i když ne do hloubky a s jistým patosem. Za příznivé pro českou literaturu považujeme uvedení pojmu do kontextu s národním obrozením, které umožnilo mnoha dalším badatelům dále rozvíjet tento směr.

---

⁷⁷ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 18.

⁷⁸ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. s. 351.

2.2. Jirátova koncepce *biedermeieru*

Na aktuální situaci, nacházející se v germanistice, reaguje v roce 1936 český germanista, Vojtěch Jiráť, svou studií *Český a německý biedermeier*.⁷⁹ Studie nejenže reaguje na právě probíhající diskuze, ale její význam má dalekosáhlé důsledky především pro českou literární historii. Jiráť aplikoval *biedermeier* na českou literární tvorbu. Tento postup se ukázal jako nebývale plodný pro literární bohemistiku.

Doposud se odborníci zabývali vhodností *biedermeieru* pro literární vědu. Jiráť vstupuje do problematiky *biedermeieru* netradičně. Vůbec nezpochybňuje vhodnost výrazu pro aplikaci na literární vědu, ale považuje ji za fakt. Jeho inovativní přístup spočívá ve srovnání *biedermeieru* českého a německého. Pro Jiráťa tudíž není otázkou, existuje-li český *biedermeier*, ale co má společného s *biedermeierem* německým. Hledá jejich společné východisko, styčné body a hlavní rysy. *Biedermeier* považuje za východisko z nelehké doby. Na co Arne Novák nahlíží jako na „šosáctví“⁸⁰, Jiráť pokládá za radost člověka ze společnosti jiných lidí, bez „škarohlídství“ a s veselou myslí.⁸¹ Jiráť považuje za zásadní rys českého *biedermeieru* jeho vlastenectví. Především tento znak považuje za důvod pozdějšího nepochopení *biedermeieru*, jelikož onen rys, Jiráťem nazývaný jako vlastenectví, byl jinými literárními historiky považován za „peciválství“.⁸²

Jiráť předkládá výčet autorů patřícím k českému literárnímu *biedermeieru*, a uvádí důvody svého tvrzení. Mezi představitele *biedermeieru* patří Karel Sudimír Šnajdr a Jan Kollár, „právě pro své spojení klasicismu s romantikou“⁸³, ale především František Ladislav Čelakovský, Josef Krasoslav Chmelenský, František Jaromír Rubeš, Josef Kajetán Tyl, Karel Jaromír Erben a také Božena Němcová, zejména *Babičkou*.

---

⁷⁹ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547.

⁸⁰ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. s. 351.

⁸¹ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 547.

⁸² Tamtéž, s. 547.

⁸³ Tamtéž, s. 547.

Tento výčet není konečný,⁸⁴ ale Jirát jej v průběhu dalších let přehodnocuje. Přiřazení *Babičky* Boženy Němcové k autorům *biedermeieru* značí Jirátovu znalost Pongsových textů. Pokud jeho pojetí aplikujeme na českou literární vědu, umožní nám jako takové pojmut i již zmíněnou *Babičku*. Aleš Haman si v této souvislosti povšiml změn ústředních reprezentantů v Jirátově výkladu o *biedermeieru*. Rubeš, dodnes klasicky označovaný jako jeden z hlavních představitelů, je v Jirátově původním pojetí označen v souladu jako „eminentní reprezentant *biedermeierovské literatury*.“⁸⁵ Důraz kladený na nezpochybnitelnost tohoto tvrzení je z textu očividný, proto je překvapivý jeho další vývoj. S odstupem čtyř let od vydání studie *Český a německý biedermeier* vydává Jirát studii *Lyrika českého obrození*⁸⁶, kde rozvíjí své myšlenky a obecnou charakteristiku *biedermeieru* nadále v pojetí *biedermeieru* jako širšího kulturního fenoménu. Jirát při výkladu svého pojetí soustředil pozornost na stratifikaci českého *biedermeieru*. Jeho členění obsahuje autory obvykle literární historií řazené k sentimentalismu⁸⁷, u některých autorů pozoruje prostřednictvím lidové poezie dozvuk baroka⁸⁸. Zavádí také označení „pozdní *biedermeier*“, kam řadí autory jako Jablonského, Sušila, Picka, Vincence Furcha. „Subjektivismus v tradičním rouše“⁸⁹ objevuje u Langera, Rubeše, Němcové a Havlíčka. Jirát se způsobem svého chápání *biedermeieru* dostává za hranici toho, co bychom mohli chápat jako literární směr. Alespoň jeden z uvedených rysů, které *biedermeieru* přičítá, se vyskytuje v téměř veškeré dobové tvorbě. Východiskem z této situace je uvedení zásadního argumentu, proč daného autora, byť vykazuje jeden z rysů *biedermeieru*, k tomuto směru nelze přiřadit.

---

⁸⁴ Výčet pokračuje autory Boleslavem Jablonským, Karlem Aloisem Vinařickým, Františkem Sušilem, určité rysy vykazuje i tvorba Františka Palackého a později Aloise Vojtěcha Šmilovského.

⁸⁵ HAMAN, Aleš. Vojtěch Jirát a český *biedermeier*, *Estetika XXXIII*, 1996, č. 3-4, s. 25-28.

⁸⁶ JIRÁT, Vojtěch. *Lyrika českého obrození*. Praha: Česká liter. histor. společnost, 1940. 208 s., il.(České obrození. Sv. 1.)

⁸⁷ František Ladislav Čelakovský, Josef Krasoslav Chmelenský, Karel Alois Vinařický, Jan z Hvězdy

⁸⁸ Matěj Milota Zdirad Polák, Josef Vlastimil Kamarýt, František Ladislav Čelakovský, František Jaroslav Vacek-Kamenický, Karel Hynek Mácha, Karel Jaromír Erben

⁸⁹ JIRÁT, Vojtěch. *Lyrika českého obrození*. Praha: Česká liter. histor. společnost, 1940. 208 s., il.(České obrození. Sv. 1.)

Jirát sice chápe *biedermeier* jako duchovní proud doby, ale rozhodně pro něj není jediným stylovým příznakem doby předbřeznové. Jako germanista pracuje i s rysy tvorby mladoněmeckých autorů (analogicky s Pongsem), za jejichž českou obdobu považuje Máchu. Podobné rysy shledává i u *Babičky* Boženy Němcové, i když ji primárně řadí k *biedermeieru*. Toto tvrzení je klíčové, obzvláště v době, nedlouho před konstitucí Vodičkovy strukturalistické periodizace vývoje literární struktury.⁹⁰ Jeho členění vývoje literární struktury na jednotlivá, v čase po sobě bezprostředně následující literární období, s Jiráťovým konceptem nekorespondují. Jirát považuje *biedermeier* za hlavní duchovní proud doby, ne však jediný. Neaplikuje svá tvrzení mechanicky a globálně na veškerou tvorbu daného období. Jeho shledávání rysů *biedermeieru* i Mladého Německa v *Babičce*, jsou bohužel bezprostředně nedoceněnou skutečností. Jirát jako zastánce a propagátor *biedermeieru* v české literatuře nepodleh, jako někteří němečtí literární historikové⁹¹, snaze přiřadit nálepkou *biedermeier* na většinu dobové tvorby.

Navazuje na diskuze probíhající v germanistice otázkou časového ukotvení *biedermeieru*. Z jeho práce lze tušit znalost prací Kluckhohna, Weydta i Pongse.⁹² Pro český *biedermeier* nestanovuje vznik a zánik roky 1818 – 1848, nýbrž jeho vrchol spatřuje až v 50. letech a jeho pokračující tendenci shledává ještě v pobřeznové reakci v dílech Boleslava Jablonského, Karla Aloise Vinařického i Františka Sušila. Jednotlivé rysy objevuje ještě v pozdějších letech v dílech Aloise Vojtěcha Šmilovského.

Již ve studii *Český a německý biedermeier* pozorujeme tendenci ke srovnávání Máchy a Erbena, inspirovanou Antonínem Grundem a jeho monografií

---

⁹⁰ Studie vznikala na počátku 40. let 20. století, uveřejněna byla v roce 1942. Více: VODIČKA, Felix. *Literární historie, její problémy a úkoly*. In: Čtení o jazyce a poezii, ed. B. Havránek a J. Mukařovský (Praha: Družstevní práce), 1969, s. 309–402.

⁹¹ MAJUT, Rudolf. *Biedermeier: Náčrt a problémy*. 1932, s. 401–417.

⁹² Ve své studii *Český a německý biedermeier* stručně zmiňuje germanisty Kluckhohna, Weydta, Pongse, Majuta i Bietaka v souvislosti s problematikou *biedermeieru* v germanistice. Současně se vyjadřuje k jejich stanoviskům a navazuje na jejich odborné práce. Viz JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545.

Karel Jaromír Erben,⁹³ později rozvinutou i samotným Jirátem, ve studii *Erben čili majestát zákona*⁹⁴. „Právě v tom, jak Erben navazuje na Máchu, jak přetváří Máchův přínos, můžeme vidět typický zápas *biedermeieru* s romantikou.“⁹⁵

Doposud neustále hovoříme o okolnostech, jež jsou s termínem spojené, a opomíjíme *biedermeier* charakterizovat pomocí jeho rysů. Ani v tomto případě nelze uskutečnit jednoznačný charakterizační výčet, jelikož jde opět o jeden z předmětů diskuzí. Z Jirátova pohledu bychom mohli český *biedermeier* charakterizovat pomocí vlasteneckého citu, prostupujícímu jak společenským, tak především duchovním životem, protože právě „láska k vlasti je božím příkazem“⁹⁶. „*Biedermeier* má vědomí základního rozporu mezi ideálem a realitou, snaží se však kompromisně vyhovět oběma nebo rezignovat na naprosté splnění jejich požadavků. Žádá umírněnost, odmítaje přehánění... má nedůvěru k čínorodým lidem (zažil pád Napoleonův!), miluje život skromný a tichý, v zákoutí, v omezeném okruhu působnosti.“⁹⁷

Literatura *biedermeieru* se dle Jiráta odlišuje od ostatní dobové produkce rozlišováním správného a nesprávného postoje ke světu, klidem, idyličností a společenskostí. Odděluje fantastické prvky od reálných, opovrhuje městem, krajina není divoká, ale naopak upravená a obdělávaná. Výrazný je také obdiv ke všedním věcem a domovu.

Současní badatelé již nepokládají vlastenectví za hlavní rys českého *biedermeieru*. Toto tvrzení může být problematické z hlediska shledávání obdobného rysu i u tvorby vlasteneckého romantismu. Jirátovo stanovisko, že „*biedermeier* je spojen s láskou k vlasti a „jednou z nejdůležitějších povinností vlastence je dobře poznat svou zemi“⁹⁸, jej staví do situace, kdy prostřednictvím

---

⁹³ GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. V Praze: Nákladem Melantricha, 1935, 257 s.

⁹⁴ JIRÁT, Vojtěch. *Erben čili majestát zákona*. In: *Portréty a studie*. Praha: Odeon, 1978, s. 132-148.

⁹⁵ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 547.

⁹⁶ Tamtéž, s. 547.

⁹⁷ Tamtéž, s. 546.

⁹⁸ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 547.

Máchova důkladného poznávání své vlasti, shledává i v jeho tvorbě znak biedermeieru.

V Máchových „chvalozpěvech na krásu české země nacházíme všechny prvky přírodního citu v biedermeierovském stylu.“⁹⁹ Základ jeho tvorby by z něj sice vycházet mohl, ale „pozdější tvorba už se mu jen vzdaluje, až jej nakonec opustí úplně a tvoří jeho naprostý opak.“¹⁰⁰ Dle Jiráta je v konečném důsledku Mácha představitelem romantismu v Čechách, pramenícího z biedermeieru, kterému se však vzdaluje a postupně jej překonává, až nakonec tvoří jeho opozici. Mácha svým kontrastem, svou opozicí k biedermeieru doplňuje dle Jiráta obraz doby.

V pozdější Jirátově studii *Úloha biedermeieru v českém národním obrození*¹⁰¹ již není hlavním předmětem zájmu informovat českou literární historii o existenci a možnostech využití termínu biedermeier v její prospěch. Jirát prostřednictvím výzkumu literatury národního obrození a jeho recepcí připomíná nejen vztah romantismu a biedermeieru, ale také biedermeieru a baroka. Styčným bodem tohoto uvažování je náboženství, které přijímají oba směry za vlastní. Z obdobného základu vycházel i Pongs¹⁰², když stanovil rysy démonického biedermeieru. Pongsovu vztahu baroka a biedermeieru si povšiml Dalibor Tureček: „Biedermeier navazuje na barokní pokoru před zákonitostí osudu.“¹⁰³ Jirát také nahlíží na baroko jako na historicky významné období, za které považuje také biedermeier. Za velkou ozvěnu baroka pokládá Čelakovského ohlasy pro svou formu lidové písně.

Pokud bychom pokračovali ve výčtu společných prvků biedermeieru a baroka nad rámec Jirátovy koncepce, museli bychom uvést, že zrod samotných pojmů je

---

⁹⁹ JIRÁT, Vojtěch. *Úloha „biedermeieru“ v českém národním obrození*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 549.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 551.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 551.

¹⁰² PONGS, Hermann. *Ein Beitrag zum Damonischen im Biedermeier*. *Dichtung und Volkstum*, 36, 1935, s. 241.

¹⁰³ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 17.

spojen s negativními konotacemi, které jsou nuceny „nést“ při každém svém následném výkladu.

Jirátovy podněty byly na čas zapomenuty. Jeho první studie si povšiml Stanislav Sahánek necelý rok po jejím vydání, avšak nepovažoval *biedermeier* za termín vhodný pro českou literaturu, tudíž tento směr dále nerozvíjel. Významnou návaznost shledáváme až prostřednictvím studie Dalibora Turečka *Biedermeier a české národní obrození*¹⁰⁴ eventuálně jeho dalších prací, pomocí nichž zdůraznil Jirátův přínos pro českou literární historii, především pro dobu národního obrození.

---

¹⁰⁴ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 15-25.

2.3. Sahánkův přínos k problematice *biedermeieru*

Stanislav Sahánek ve svém pojednání *Biedermeier v německém písemnictví*¹⁰⁵ reaguje, jak již napovídá samotný název, primárně na situaci nacházející se v germanistice. Sjednocuje poznatky získané literární germanistikou a informuje v pozitivním smyslu a jejich argumentech.

Sahánek přijímá *biedermeier* jako teoretický pojem, jelikož jej neshledává samoučelným. Dle něj o *biedermeieru* nelze uvažovat jako o označení již pojmenovaného, ale termín považuje za nový a prospěšný. Nezbytný k vysvětlení určitého kulturně-historického uvažování a části dobové literární tvorby. Sahánek *biedermeier* nazývá epochou, která „funguje jako most převádějící jednak vzdělanectví z 18. věku do století 19., jednak ukazující cestu od romantiky k reálnému životu.“¹⁰⁶ Považuje za nepřínosné pracovat s termínem, který nemá hranice, tudíž nelze exaktně diskutovat ani o jeho obsahovém vymezení, natož o autorech, kteří by mohli být pod termín zahrnuti. V této souvislosti si připomeňme alespoň jednu z novějších definic problematiky recepce *biedermeieru*: „Pojem *biedermeier* ... lze v zásadě chápat dvojím způsobem: jednak jako označení pro umělecký sloh konkrétní historické epochy; jednak jako přenesené, v podstatě metaforické pojmenování jistého postoje ke světu, jenž z této epochy pramení, avšak neomezuje se pouze na ni.“¹⁰⁷ Problém, který řešila německá germanistika a který Sahánek charakterizuje jako neprospěšný, je stále aktuální. Jak už jsme poznamenali v úvodní kapitole této práce, lze dokonce říci: co badatel, to jiné vymezení. O tom, zda tato mnohoznačnost termínu je problémem v diskuzi, není třeba polemizovat. Pokud bychom chtěli zaznamenat alespoň nějaké pozitivní východisko z terminologicky nežádoucí situace, zajisté by oním bodem byla četnost

---

¹⁰⁵ SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, 59 s.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 27.

¹⁰⁷ MOCNÁ, Dagmar. *Případ Kondelík aneb Biedermeier v nás*. In: *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 425.

a rozmanitost literárněhistorických prací, vznikajících v důsledku terminologického rozkladu.

Sahánek v pojednání nereflektuje pouze literární germanistické práce, i když je jim primárně určené. Zaznamenáme i reakci na Vojtěcha Jiráta či Arna Nováka. V Sahánkově reakci na Jirátovo vymezení *biedermeieru* je znát dokonalé pochopení textu. Ačkoliv Sahánek sám chápe *biedermeier* v užším smyslu a nepřikládá mu dobově dominantní význam, přijímá i možnost Jirátova širšího pojetí jako eventuálního chápání termínu. O užití termínu pro české písemnictví se Sahánek vyjadřuje následovně: „Také v dějinách českého písemnictví bylo by možno myslit na *biedermeier*“. Jako „*biedermeieri*“ nazývá Sahánek autory „dutých písní“, což jsou dle něj „konzervativní duchové“ vyjadřující se převážně písněmi.¹⁰⁸ Ačkoliv Sahánek zná stanovisko Arna Nováka i Vojtěcha Jiráta, přiklání se k charakteristice českého *biedermeieru* v nižším pojetí a nadále setrvává u hledání rysů *biedermeieru* mimo české prostředí.

Biedermeier je dle Sahánka „posledním jednotícím slohem“¹⁰⁹, který můžeme položit vedle jiných proudů 19. století. Ovšem rozhodující je pro nás, v souvislosti s aktuálními revizemi literárněhistorických pojmů, především konstatování, že si proudy nelze „představovat jako podélné přímky, nýbrž spíše kruhové linie“.¹¹⁰ Tento přístup se v jistých dále uvedených bodech podobá více synopticko-pulzačnímu modelu, který prezentuje Dalibor Tureček, než Vodičkově přístupu k literárním dějinám. Sahánek, dle svého konstatování, nesleduje kauzální a lineární vztahy. Nechce *biedermeier* ukotvit ve vývoji pojatém jako střídání různých etap. Jde však o pouhý výrok, který není dál samotným Sahánkem rozvíjen. V případě Jirátova uvažování je znatelné hledání kauzálních vztahů. Pro připomenutí

---

¹⁰⁸ Ve výčtu autorů českého *biedermeieru* shledáváme typicky zastoupená jména: Čelakovský, Chmelenský, Kamarýt, Vacek-Kamenický, Marie Čacká, Anna Vlastimila Růžičková, Rubeš.

¹⁰⁹ SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, s. 51.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 51.

například ve vztahu *biedermeieru* a *baroka*. Sahánek je ještě o krok blíže k synopticko-pulzačnímu modelu a od kauzálních vztahů odhlíží.

Pokud bychom však chtěli stanovisko Sahánka dále rozvíjet, předpokladem takto pojímané literární historie by nebylo, jako u Vodičkova modelu, nutné vyselektování množiny dostupného materiálu, nýbrž umožňuje zkoumání veškeré dosažitelné látky. Sahánkovo stanovisko se tedy více než téměř dobovému Vodičkově přístupu k literárním dějinám přibližuje modernímu aktuálnímu postoji.

Jak už poznamenal Dalibor Tureček¹¹¹ v souvislosti se Sahánkovou studií, podstatnou část Sahánkova přístupu zastupuje i důraz na recepční estetiku. „Čím více se v poslední době zdůrazňuje v literární vědě vedle funkce básníka-tvůrce také funkce čtenáře-konzumenta, tím více se přihlíží k literatuře menšího vypětí básnického, ke sféře zábavné a poučné, s níž zůstává představa *biedermeieru* od svého původu sloučena.“¹¹² Takto přijímaný fakt zábavné funkce literatury proměňuje vztah literatury a zábavné funkce v zájemný soulad a přestává být natolik ostrá hranice mezi nižší a vyšší formou *biedermeieru*. Sahánkův důraz na význam literárního *biedermeieru* pro konzumenta (čtenáře), je v souladu s Jirákovým stanoviskem *biedermeieru* jako první široké základny masové kultury v Česku. Na rozdíl od Jiráka Sahánek nesleduje linii tohoto uvažování do vztahu *biedermeieru* a *baroka*, přestože jej shledává možným.

Sahánek označuje literaturu *biedermeieru* jako „literaturu malých cílů“¹¹³. Jeho pojmenování však nemá pejorativní nádech, obdobně jako mělo Novákovo označení „šosácké záliby“¹¹⁴. Sahánek tyto malé cíle zřetelně spatřuje i u větších básníků jako Mörika či Grillparzra, o čemž svědčí podrobná analýza jejich tvorby.

---

¹¹¹ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 18.

¹¹² SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, s. 52-53.

¹¹³ Tamtéž, s. 53.

¹¹⁴ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. s. 351.

Jako Jirát při svém výčtu rysů českého *biedermeieru* kladl důraz na vlastenectví, Sahánek zase klade u všech třech jím zkoumaných autorů (Mörike, Grillparzer a Stifter) důraz na výchovnou funkci, kterou pokládá za inherentní. Z jeho analýzy a výsledku zkoumání je patrné chápání *biedermeieru* jako proudu, nikoliv epochy. Autoři jako Mörike, Grillparzer a Stifter jsou součástí proudu, „v němž poesie, neopouštějíc zcela estetickou sféru, snaží se na venek i vnitřek působit výchovně.“¹¹⁵ Faktem je, že cílem literárního *biedermeieru* není působit na čtenáře napětím. Přestože Sahánek zdůrazňuje určité vnitřní napětí, které vyhodnocuje jako zaměnitelné s pocitem, že *biedermeier* uniká před světem. Toto tvrzení částečně osvětluje rozpory ve výkladu termínu. Dokládá nám důvody k nesouladu mezi literárními historiky, mezi nimiž někteří považují *biedermeier* za nižší a podřadné umění¹¹⁶ a jiní jej pokládají naopak za dominantní epochu¹¹⁷.

Přestože Sahánkova charakteristika *biedermeieru* má pozitivní vyznění, jeho dělení naznačuje pochybnosti o kvalitě části *biedermeierovské* tvorby. Dělení není založeno na segmentaci dle autorů a druhu jejich tvorby jako u Jiráta. Sahánek rozčlenil *biedermeier* na nižší a vyšší. Přičemž za nižší *biedermeier* označil formu dvanáctky, se silnými citovými prvky, pěstovanou převážně ženami. Za vyšší *biedermeier* považoval romány, novely, pohádky či vypravování ve verších.¹¹⁸

Sahánkuv přístup je v mnoha bodech přínosem pro českou literární historii. Na jeho práci, *Literární biedermeier v německém písemnictví*, reagovalo, bohužel s jistým časovým odstupem, mnoho literárních historiků a další z jeho přístupu vycházeli.

---

¹¹⁵ SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, s. 50.

¹¹⁶ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. s. 351.

¹¹⁷ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 547.

¹¹⁸ SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, s. 12.

Dříve než se budeme zabývat dalším inovativním chápáním termínu *biedermeier*, naznačíme v obrysech poválečný přístup k němu a jeho opomíjení z hlediska důležitosti v české literární historii.

2.4. Biedermeier v poválečných příručkách a kompendiích

Ačkoliv byly dosavadní podněty Jiráta¹¹⁹ a Sahánka¹²⁰ pro českou literární historii vysoce podněcující, v poválečném období na ně nebylo navázáno. Nedochovalo k reakcím na jejich přístupy, ani k jejich dalšímu rozvoji. Autoři literárněhistorických příruček a kompendií, ve kterých se termín objevil, s ním nakládaly spíše po vzoru Arna Nováka a jeho *Přehledných dějin*,¹²¹ ve kterých byl spojován s politickou a kulturní konzervativní zaostalostí, nikoliv s literaturou.

Biedermeier, jak jej líčil před válkou a nástupem komunistického režimu Vojtěch Jiráta, není možné vykládat v souladu s dobovými požadavky. Především jeden z jeho hlavních rysů, týkající se morální opory v křesťanství, nebyl slučitelný s dobově proklamovanými hodnotami.¹²² Kterýkoliv z dalších rysů, jakkoliv by se mohl zdát přitakávající komunistickému režimu, vychází z této výchozí myšlenky pokory před Bohem. Biedermeier má, dle Jiráta, „pietu k útvarům daným tradicí: k rodině, kmenu, národu, pietu ke všemu starému.“¹²³ V neprospěch biedermeieru svědčí tradice církve, která je v této myšlence obsažená. Jelikož nebylo možné Jirátovo pojetí vykládat ve prospěch komunistického režimu, nebylo uváděno v žádných literárněhistorických příručkách a kompendiích v literatuře k tématu. Pokud jeho jméno přeci jen v literatuře objevíme, jedná se o jeho méně známé pojednání¹²⁴, které rozhodně není stěžejním dílem pro jeho stanovisko k biedermeieru. Právě z těchto uvedených důvodů se výklad o pojmu biedermeier

---

¹¹⁹ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547.

¹²⁰ SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, 59 s.

¹²¹ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. S. 351.

¹²² „Pokora před Bohem a dětinná oddanost k nebeskému otci tvoří základ jeho náboženství“ viz JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545.

¹²³ Tamtéž, s. 545.

¹²⁴ JIRÁT, Vojtěch. *Uprostřed století: podobizny lidí devatenáctého věku*. Praha: Václav Petr, 1948, 321 s. Uvedeno ve Vlašínově slovníku v 80. letech.

v nových literárněhistorických příručkách a kompendiích vracel zpět, před inovativní názory Jiráta a Sahánka, protože právě ty hovořily ve prospěch termínu. Autoři těchto příruček se vrátili k výkladu Novákově¹²⁵, ve kterém je význam *biedermeieru* bagatelizován. Ze Sahánkovy a především Jirátovy propracované interpretace došlo k opětovnému návratu ke znevážení termínu *biedermeier*. Prostřednictvím výkladu formou šosáctví a popíjení mohl být využit ve prospěch komunistického režimu a tudíž být termín zneužíván k ideologickému odsudku.

Doklad tohoto přístupu nacházíme v druhém dílu akademických *Dějin české literatury*¹²⁶, v nichž figuruje jako zodpovědný redaktor Felix Vodička, které pojem vykládají následovně: ve třicátých letech u nás panovala jistá „konzervativní zaostalost“¹²⁷, kdy vládla bojácná spokojenost, nechuť k novotám a poklidný, nýbrž požívačný život. *Biedermeier* je ideou, udávající slohový ráz, vnášející do domácností „žánrové obrázky malicherných lidiček a malicherných příběhů ze soudobé měšťanské společnosti, anekdotických událostí, drobných šarvátek a nejčastěji humorně viděných zábaviček, spojených s vydatným požíváním a popíjením.“¹²⁸ Dalibor Tureček příznačně označil takovýto výklad jako „ztitěrnění *biedermeieru*“.¹²⁹

Nános ideologického patosu *Dějin české literatury* udělal z *biedermeieru* malicherný až zbytečný pojem s pejorativním zabarvením. Jen s obtížemi lze dohledat náznak pozitivního ladění v prohlášení „Relativní výhodou ... byl její smysl pro reálnou podobu života, který vedl k zobrazení životního, především žánrového detailu“, jež je však ihned doplněno o upřesnění „zachycovaného ovšem jen povrchně a vnějškově.“¹³⁰ Výklad bychom mohli přijmout i jako varování, ať při četbě nepropadáme iluzi o pravdivosti v zobrazení životního pocitu.

---

¹²⁵ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. s. 351.

¹²⁶ VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha 1960, 696 s.

¹²⁷ Tamtéž, s. 313.

¹²⁸ Tamtéž, s. 313.

¹²⁹ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 19.

¹³⁰ VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha 1960, s. 313.

Vladimír Štěpánek v *Dějínách české literatury* nepociťoval nutnost jakkoliv navázat na snahy o zpřesnění termínu, natož uvažovat o jeho aplikaci na českou literaturu. Důsledné zamlčování německých zdrojů koreluje s absencí uvedení jakéhokoliv, ať německého či českého autora, ovlivněného *biedermeierem*. Pouze z poznámky pod čarou, v níž je uvedeno, že „Jiráť označil Erbena jako domnělého básníka *biedermeieru*“ vyplývá autorova znalost textu.

V závěru 70. let byly vydány dvě kolektivní práce, které zasluhují naši pozornost, jelikož se o *biedermeieru* zmiňují. Nelze říct, že by se zabývaly jeho výzkumem a zaznamenávaly inovativní přístupy, ale napomáhají nám pochopit důvody odmítnutí termínu. První z nich je *Slovník literárních směrů a skupin*¹³¹ vydaný pod vedením Štěpána Vlašína, druhou je *Přehled dějin české literatury 19. století*¹³² redigovaný Vladimírem Štěpánkem.

Vlašínův slovník *biedermeieru* věnuje dobově neobvykle rozsáhlý výklad, v němž se pokouší vystihnout jak časové ukotvení pojmu, tak výčet jeho autorů a rysů. *Biedermeier* charakterizuje jako „obrazné pojmenování pro celkový životní styl středních vrstev doby ponapoleonské a předbřeznové.“¹³³ Ohraničuje tedy jeho působení na mezidobí mezi roky 1815 – 1848 a situuje jej pouze do střední Evropy, především však do Rakouska a Švábska. Jako zajímavá se jeví snaha o popsání tvorby *biedermeieru*, která je vyobrazena jako *pokus* o zachycení části německého písemnictví z 1. pol. 19. století., která se vymyká jak starší německé romantice z let 1815-1830, tak i mladoromantickému hnutí tzv. Mladého Německa z let 1830-1848. Šalamounské popsání tvorby tzv. vylučovacím způsobem, je značně zjednodušené a zavádějící. Autorka hesla, Jiřina Táborská, jistě znala tvorbu německých literárních historiků, nebo popřípadě alespoň Sahánkovu monografii *Literární biedermeier*

---

¹³¹ VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Slovník literárních směrů a skupin*. Vyd. 2. Praha: Orbis, 1977. 349 s.

¹³² ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Přehled dějin české literatury 19. století. [Díl] 1, Národní obrození*. Praha: Státní pedagogická knihovna, 1978, 396 s.

¹³³ VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Slovník literárních směrů a skupin*. Vyd. 2. Praha: Orbis, 1977. S. 24.

v *německém písemnictví*¹³⁴, kde nechybí zmínka o diskuzi s ohledem na autory *biedermeieru* a jejich nejasné odlišení.¹³⁵

Pokud bychom výklad ve *Vlašínově slovníku* zjednodušili, bylo by možné popsat tvorbu *biedermeieru* prostřednictvím matematické rovnice:

literatura 1. pol. 19. století – romantismus¹³⁶ – Mladé Německo = *biedermeier*.

I kdybychom uznali tento elementární výklad jako dostatečný pro potřeby hesla ve slovníku, následující komentář předchozí tvrzení přinejmenším rozporuje. „Všichni jmenovaní autoři *b.*¹³⁷ mají mnoho společného s tehdejší literárním romantismem, neboť i oni pociťují a vyjadřují v zásadě protiklad mezi ideálem a reálnou skutečností.“¹³⁸ Toto tvrzení by výše popsanou rovnici popřelo či alespoň značně zkomplikovalo.

Českému prostředí není věnován velký prostor. *Vlašínův slovník* sice přiznává určité ovlivnění tvorbou *biedermeierovskou*, ale jde pouze o vliv sekundární a to především v díle M. D. Rettigové. *Domácí kuchařka*¹³⁹, jež má názorně dokládat podřadnost *biedermeieru* svou nízkou úrovní, nepatří mezi uměleckou literaturu, tudíž ve výsledku nelze s termínem počítat v českém prostředí pro jeho bezvýznamnost. V literatuře k heslu je uvedena jak německy psaná, tak česká literatura, v zastoupení Julia Fučíka¹⁴⁰ a Vojtěcha Jiráta¹⁴¹, bohužel však nelze hovořit o stěžejních dílech, zabývajících se explicitně *biedermeierem*.

---

¹³⁴ SAHÁNEK, Stanislav. *Literární *biedermeier* v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, 59 s.

¹³⁵ Jak jsme již poznamenali v první kapitole, někteří literární historikové, například Rudolf Majut ve své studii *Biedermeier: Náčrt a problémy*, dokonce rozostřili hranice mezi *biedermeierem* a Mladým Německem, který byly do té doby považovány za nerozporovatelné.

¹³⁶ Autoři upřesňují termín jako „starší německá romantika“.

¹³⁷ Autoři uvedení ve *Vlašínově slovníku*; dramatikové Franz Grillparzer a Ferdinand Raimund, prozaik Adalbert Stifter, básník Ludwig Uhland, Lyrik a prozaik Eduard Mörike a autorka sentimentálních románů a dramát Charlotte Birch-Pfeifferová, básník Nikolaus Lenau.

¹³⁸ VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Slovník literárních směrů a skupin*. Vyd. 2. Praha: Orbis, 1977. s. 24.

¹³⁹ RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Domácí kuchařka*. 1.vyd. 1826.

¹⁴⁰ FUČÍK, Julius. *Božena Němcová bojující*. Vyd. 8. Praha: Odeon, 1973, 78 s.

V osmdesátých letech Vlašín rediguje *Slovník literární teorie*¹⁴², ve kterém je postoj k termínu zachován, avšak heslo je již zkráceno. V související literatuře neobjevíme ani Pongsovu, ani Bietakovu tvorbu, kterou uváděl v 70. letech. V důsledku se tedy význam *biedermeieru*, nejen pro českou literární historii, ale i literární germanistiku, ještě ztenčil.

Přesuneme-li se od Vlašína k Štěpánkovi a jeho *Přehledným dějinám*, všimneme si podobnosti výkladu s Vodičkovými *Dějiny české literatury*¹⁴³ ze 60. let. 20. století. *Biedermeier* je spojován s vyjádřením ideologického odsudku a je zdůrazňována snaha po poklidném a požívačném životě. Heslo, nabízející se nazvat spíše obecným zakopnutím o *biedermeier* v literatuře, není završeno ani poznámkou o *biedermeieru* v českém prostředí.

Předválečná Jirátova snaha o přijetí termínu českou literární historií byla v 60. 70. a 80. letech důkladně popřena. Jeho důraz na rysy *biedermeieru* jako vlastenectví, či víru v rodinu, v přátelství a Boha, byly zamlčeny. Díla, která by mohla prozrazovat jiné, než požadované ideologické stanovisko, nebyla předložena. Uvedeny zůstaly pouze vlastnosti, které byly pro režim podstatné a které byly ihned s náležitým odborným dohledem využity k ideologickému odsudku, zejména šosáctví, spojené s vydatným požíváním a popíjením. Idea *biedermeieru* v literatuře je podle publikace patrná v obrázcích malicherných lidiček a malicherných příběhů. Jelikož je obdobný výklad ve všech dobových kompendiích a příručkách, stává se *biedermeier* zapomenutým a zbytečným pojmem.

---

¹⁴¹ JIRÁT, Vojtěch. *Uprostřed století: podobizny lidí devatenáctého věku*. Praha: Václav Petr, 1948, 321 s.

¹⁴² VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*, Praha, 1984.

¹⁴³ VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha 1960, 696 s.

2.5. Částečné obrození pojmu *biedermeier* pod vlivem Vladimíra Macury

V roce 1983 vykrytalizovaly ambice Vladimíra Macury na revizi „problémového komplexu“¹⁴⁴ národního obrození prostřednictvím monografie *Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ*¹⁴⁵. Ačkoliv si byl vědom přemíry odborné literatury zabývající se tímto tématem, rozhodl se vnést svůj pohled do problematiky. Na poli národního obrození jako celku toto smělé předsevzetí zajisté splnil, avšak explicitně samotný pojem *biedermeier* nebyl v jeho primárním zájmu, tudíž jej dokázal zrehabilitovat jen částečně.

Ve zmíněné monografii se Macura prostřednictvím několika vět vyjádřil k dosavadním přístupům k národnímu obrození. Ať už však jde o pojetí Hanuše, Vlčka, Jakubce a Máchala¹⁴⁶, kteří pojem romantismus vztahují už ke generaci jungmanovců, nebo Arna Nováka¹⁴⁷, který český romantismus řadí do let 1830-1850, považuje Macura změň přístupů za poněkud matoucí. Výsledné „umělé“ styly jsou i nadále „nečisté“¹⁴⁸. V této souvislosti Macura pochybuje i o přístupu Vojtěcha Jiráta, konkrétně o jeho řešení rozvrstvení národního obrození. Sám navrhuje

---

¹⁴⁴ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ*. Praha: Československý spisovatel, 1983, s. 5.

¹⁴⁵ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ*. Praha: Československý spisovatel, 1983, 285 s.

¹⁴⁶ HANUŠ, Josef, Jan JAKUBEC, Emil SMETÁNKA, Jaroslav VLČEK a Jan MÁCHAL. *Literatura česká devatenáctého století. Díl 1, Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické*. Praha: Jan Laichter, 1902, 940 s.

¹⁴⁷ NOVÁK, Arne a Jan Václav NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až do politického osvobození*. 3. vyd. Olomouc: Promberger, 1922, 832 s.

¹⁴⁸ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ*. Praha: Československý spisovatel, 1983, s. 15.

východisko přiklonit se k již vžitému Vodičkově¹⁴⁹ termínu preromantismus. Výhodou tohoto pojetí je možnost předpokladu slohové nejednotnosti, tudíž se otevírá příležitost vyhnout se jednoznačné kategorizaci, která dle Macury veskrze není možná. Macurův popis různorodosti literatury národního obrození se nevyhýbá pouze jasné kategorizaci, ale také mechanickému rozlišování autorů a jejich přiřazování k jednotlivým směrům.

Biedermeier v textu nalezneme téměř výhradně v souvislosti s květinovou mluvou.¹⁵⁰ Tato analogie koresponduje s Macurovým typem práce. Vychází důsledně od textu, v tomto případě od konkrétních příkladů květomluvy, směrem k obecnému pojmenování. Klade důraz na co nejmenší třecí plochu mezi textem a badatelským zpracováním materiálu.

Zdá-li se nám květomluva jako zanedbatelný argument pro významnost termínu biedermeier, už ze samotné Macurovy snahy o toto spojení implicitně tušíme jeho důležitost a významnost pro českou literární historii:

„Analogie květin a literatury jde však v dobovém myšlení ještě dál než po samu mez užití významů květin jako nástrojů literární, žánrové či stylové diferenciaci. Vytváří se představa o hluboké souvislosti mezi světem květin a literaturou, ba dokonce celou kulturou, která podstatně ovlivňuje představu o úkolech soudobého písemnictví či kulturní aktivity jako celku. Kulturní aktivita (především literární a jazyková) je nahlížena nejen v obrazném, ale přímo v doslovném smyslu, jako „pěstování“, běžně se hovoří o pěstování literatury, pěstování českého jazyka. Literatura a kultura (a tím celá česká společnost, která právě v kultuře nachází tehdy jediný reálný prostor pro existenci) je náhle závazně modelována představou zahrady.“¹⁵¹

Pokud tedy přijmeme částečně zjednodušený, až zúžený vztah květomluvy a biedermeieru, vyplývá z tohoto úryvku Macurovo jednoznačné zdůrazňování

---

¹⁴⁹ Felix Vodička v monografii *Počátky krásné prózy novočeské* (1948) iniciuje pojem preromantismus, čímž rozumí především Jungmannovu generaci. Později však sám uznává, že ani literární preromantická koncepce není schopna obsáhnout veškeré dobové literární projevy.

¹⁵⁰ Např. MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. 2. rozšířené vyd., v H&H 1. vyd. Jinočany: H&H, 1995, s. 27.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 27.

biedermeieru jako jednoho z pilířů obrozenecké literatury a kultury a jeho význam chápeme jako neopominutelný pro českou literární historii.

Macurův přístup se stává inovativním především díky své serióznosti, s jakou k badatelskému materiálu přistupuje. Poctivě vykládá biedermeier jako jeden z dobových směrů v literatuře, který se zaměřuje na zachycení společenského života a zároveň více než kterákoliv jiná dosavadní práce spojuje biedermeier s národním obrozením.

Obdobně jako práce Sahánka¹⁵² a Jiráta¹⁵³ nebyly ve své době využity pro další výzkum ani názory Vladimíra Macury a upadly na nějaký čas v zapomnění. Rok po vydání *Znamení zrodu* vychází další ideologicky ovlivněná příručka *Slovník literární teorie*¹⁵⁴, opět pod vedením Štěpána Vlašína, který nejenže nereaguje na Macurovu monografii *Znamení zrodu*, ale ani se neobtěžuje uvést ji v literatuře k tématu. Heslo „biedermeier“ je pouze stručným opisem již vydaných hesel v předchozích ideologických kompendiích, zaměřených převážně na okruh mimoliterárních projevů biedermeieru. V českém prostředí je „nesporným literárním projevem b. ... Česká kuchařka M. D. Rettigové“. Vytrvalost s jakou kompendia „opisují“ ideologicky ustavený výklad termínu biedermeier je obdivuhodná. Jistý přesah zaznamenáme i po roce 1989. Například v *Lexikonu literárních pojmů*¹⁵⁵ Libora Pavery a Františka Všetického z roku 2002 setrvává jako výsadní projev českého literárního biedermeieru *Domácí kuchařka M. D. Rettigové*. I když autoři pro výklad významu pojmu využívají odbornou literaturu, která alespoň z větší části pracuje s biedermeierem, není podle našeho názoru stále dostatečná.

---

¹⁵² SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, 59 s.

¹⁵³ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547.

¹⁵⁴ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha 1984. s. 46.

¹⁵⁵ PAVERA, Libor – Všetický, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. s. 50.

2.6. Turečkův přístup k literárnímu *biedermeieru*

Dosud neutuchající zájem o literární *biedermeier* rozpoutala práce germanobohemisty Dalibora Turečka. Jeho syntetická studie s názvem *Biedermeier a české národní obrození*¹⁵⁶ z roku 1993 opět podnítila zájem o již téměř zapomenutý pojem v české literární historii.

Středem Turečkova zájmu není pouze termín *biedermeier*, ale celé období národního obrození, jehož je *biedermeier* nezpochybnitelnou součástí. Periodizace a směrové rozčlenění tohoto období je jedním z problémů české literární vědy. Nevyhraněnost termínů¹⁵⁷ způsobuje nuance v chápání jednotlivých směrů v období národního obrození. Tureček ve své studii uvádí stručnou, přesto velice komplexní historii pojmu *biedermeier*. Ačkoliv se příliš nevěnuje problémům se zpřesněním jeho obsahu, upozorňuje na výsledky literárněvědně zaměřené germanistiky ve 30. letech a její nejednotnost ve způsobu užití termínu. Podnětná studie v závěru apeluje na českou literární vědu a nastiňuje další možnosti bádání.

Jeho vlastní bádání se soustředilo k tvorbě Josefa Kajetána Tyla, jež byla v poválečných letech společně s pojmem *biedermeier* degradována na tvorbu „malicherných lidiček a malicherných příběhů“¹⁵⁸, ostatně obdobně jako samotný pojem *biedermeier*. Jeho studie *Jistoty tichého domova (Tylův jevištní biedermeier)*¹⁵⁹ se navrácí k době před druhou světovou válkou, kdy stále existovala snaha vidět klasickou literaturu „ve skutečných souvislostech jejího vzniku a prvotního fungování, tedy ve struktuře dobových estetických norem a hodnot.“¹⁶⁰

---

¹⁵⁶ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 15-25.

¹⁵⁷ Klasickým příkladem zmatení je obvyklé synonymní užití pojmů preromantismus a sentimentalismus. Ve Vodičkových *Dějínách české literatury* jsou však termíny využity pro rozdílná období, tedy pro 20. a 30. léta.

¹⁵⁸ VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha 1960, s. 313.

¹⁵⁹ TUREČEK, Dalibor. *Jistoty tichého domova (Tylův jevištní biedermeier)*. In: *Tvar*. 1994, s. 2-32.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 3.

Tureček podporuje dnes již obecně uznávanou skutečnost¹⁶¹, že rozvoj českého obrozenského divadla probíhal v těsné souvislosti s dramatem německým. Především 30. léta 19. století byla pro rozkvět vídeňského překladového dramatu nebyvale plodná. Překladová dramata především Ferdinanda Raimunda¹⁶² a Johanna Nepomuka Nestroye¹⁶³ se těšila u českého diváka značné oblibě. Současně si však náročnější český divák uvědomoval, že vídeňský repertoár málokdy splňuje vysoké požadavky na myšlenkovou a estetickou úroveň tvorby. Jedna z nejostřejších kritik byla směřována na titul hry, u které se Karel Havlíček rozhodl navrhnout svůj název: „Sprosté, pravdě nepodobné hlouposti“.¹⁶⁴ Ačkoliv však kritika neustále apelovala na změnu stavu českého divadla, nedávala možnost žádné výchozí alternativy. Tento problém vyřešil až J. K. Tyl, který začal psát vlastní, české divadelní hry, splňující jak parametry nenáročného diváctva, tak i české inteligence. Obliba Tylových her spočívala v nalezení dostupného kódu, v kvalitě a estetické náročnosti výpravné scény a hereckého projevu. Pak už mohl do diváka proniknout hlavní Tylův záměr národně výchovného působení.

Turečkovo zmapování českého, jak překladového, tak původního dramatu, je vysoce komplexní. Jeho primární ambice vycházet z literatury předválečné, splnila svůj účel a zvolená metoda postupu od překladového dramatu k řešení obrozenského problému zapříčinila přirozenému vyniknutí právě Tylova působení. S termínem *biedermeier* se pojí část Tylovy tvorby, tzv. hry o polepšení¹⁶⁵, které jsou známé svým představováním snahy o polepšení jedince, nespokojeného se

---

¹⁶¹ TUREČEK, Dalibor. *Rozporuplná sounáležitost: německojazyčné kontexty obrozeneckého dramatu*. Praha: Divadelní ústav, 2001, 190 s. – Týž, *Biedermeier na českém obrozeneckém jevišti*. In: *Estetika XXXIII* (č. 3-4), 1996. s. 73-79. – Týž, *Jistoty tichého domova (Tylův jevištní biedermeier)*. In: *Tvar*. 1994, s. 2-32. – KLEMENTOVÁ, Helena: *Hry o polepšení (Besserungsstücke) u Gerleho a Tyla*, In: *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol.* Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 309-316.

¹⁶² Rakouský dramatik a herec

¹⁶³ Rakouský divadelník, herec, operní zpěvák, dramatik a satirik.

¹⁶⁴ HAVLÍČEK, Karel. *Česká včela*, 10. 3. 1846.

¹⁶⁵ V původním znění *besserungstück*

svým dosavadním pozemským životem, „či nerespektujícího obecně platné normy spokojeného a poklidného života“¹⁶⁶. Tureček prostřednictvím Tylovy hry *Strakonický dudák* poukázal na základní rysy shodné s hrami o polepšení, například poučení Švandy v závěru hry. Nalezl ale četné komplikace tohoto žánru a v neposlední řadě také prvky z kouzelných her.

Tureček dokládá nejen na *Strakonickém dudákově*, ale i na další Tylově hře, *Kutnohorští havíři*, že dle Tyla je člověk nezakořeněný v „jistotách klidného domova“ vlastně znevýhodněný, a je nutné, aby dospěl k vědomí objektivního řádu, který nelze porušit, aniž by se důsledky revolty obrátily proti němu samému.¹⁶⁷ Turečkův termín „jistoty tichého domova“ zahrnuje soubor vlastností jako „skromnost, pokora, smíření se s těžkostmi života“.¹⁶⁸ Tyto rysy nemohou jít ruku v ruce s vypjatou subjektivitou či nekorigovanými vášněmi. „Jistoty tichého domova“ jsou specifikací vlastností literárního *biedermeieru*. Zvolení nového, zdánlivě synonymního pojmu vyhlíží nadbytečně, ale není tomu tak. „Jistoty tichého domova“ zaručují vnitřně sourodější představu o literárním *biedermeieru*. Aplikace termínu na literaturu se jeví jako méně komplikovaná a doslova porušuje hranice, které dosud bylo těžké překročit. *Biedermeier*, jak jsme již nesčetněkrát uvedli, je možné vyložit mnoha různými způsoby. Literatury, které by mohl zahrnout, není nikdy možné určit s přesností. Proto se tolik badatelů liší ve výčtu autorů *biedermeieru*.

Termín „jistoty tichého domova“ není pouze přesnější ve svém výkladu, ale primárně odstraňuje jakoukoliv potřebu vytvářet hranice mezi jednotlivými literárními směry. Nelze říci, že by byla možná úplná absence literárních směrů, zůstává pouze potřeba je zdůrazňovat pouze v souvislosti s jejich vzájemným působením, nikoliv s uvedením přesných hranic. V dané chvíli se zdají jako naprosto nepotřebné, tudíž lze i lépe pochopit synkretismus jednotlivých děl. Ačkoliv Tureček studii zaměřuje primárně na díla J. K. Tyla, lze termín „jistoty tichého domova“ využít na veškerou literaturu *biedermeieru*, do níž najednou velice přirozeně

---

¹⁶⁶ TUREČEK, Dalibor. *Jistoty tichého domova (Tylův jevištní biedermeier)*. In: Tvar. 1994, s. 13.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 22.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 25.

zařadíme jak *Kytici* K. J. Erbena, *Babičku* Boženy Němcové, tak dílo J. K. Tyla, ale i M. D. Rettigové. Životní pocit *biedermeieru* obsahují všechna z těchto děl, implikovaně mizí i jakákoliv potřeba rozdělení *biedermeieru* na vyšší či nižší, jako v minulosti bývalo zvykem.¹⁶⁹ Termín tedy ve svém důsledku není ani zdaleka nadbytečným.

Turečkova práce se i nadále ubírala k výzkumu národního obrození, především obrozeneckého dramatu. Monografie *Rozporuplná sounáležitost*¹⁷⁰ je koncipována tak, aby mohla doložit úzkou souvislost rakouské a německé dramatiky se soudobím českým obrozeneckým dramatem. Tureček tuto oblast považuje za nedostatečně probádanou ve všech možných souvislostech a taktéž propojenou s řadou zkreslujících interpretací. Prioritou monografie je recepce, nikoliv produkce textů. Tureček prostřednictvím zvolené metody doložil vzájemné působení směrů jako jsou subjektivní romantismus a *biedermeier*. Přednosti této metody spočívají ve sledování textů, ze kterých přirozeně vyplýne jejich vzájemný poměr, či konkrétně, užijeme-li Turečkův termín, „rozporuplná sounáležitost“. Tureček vyvrací zkreslující interpretace povahy české kultury 1. pol. 19. století jako kultury zbavené všech pokleslých vrstev tvorby.

Monografie jako celek dokládá, že není možné oddělovat, především ve středoevropském kulturním prostoru, jednotlivé národní literatury jako samostatné kulturní jevy. „Čím důrazněji byl tedy akcentován národní princip historického modelu a následně do pozadí odsouvána problematika nadnárodních souvislostí českého obrození, tím výraznější bylo zkreslení reálné recepční situace.“¹⁷¹

I v této monografii zůstává, dle Turečka, nejcharakterističtější projevem *biedermeieru* „hra o polepšení“, s hodnotami založenými na rodině a domově, a

---

¹⁶⁹ Například Stanislav Sahánek užívá tohoto dělení, pomocí něhož dospívá k názoru, že česká literatura dosahuje pouze úrovně nižšího *biedermeieru*. Viz kapitola 2.3.

¹⁷⁰ TUREČEK, Dalibor. *Rozporuplná sounáležitost: německojazyčné kontexty obrozeneckého dramatu*. Praha: Divadelní ústav, 2001, 190 s.

¹⁷¹ Dalibor. *Rozporuplná sounáležitost: německojazyčné kontexty obrozeneckého dramatu*. Praha: Divadelní ústav, 2001, s. 8.

poklidném skromném životě. Člověk pokorný k nadosobnímu řádu je, jak už si povšiml především Vojtěch Jiráť¹⁷², dědictvím baroka.

Od první Turečkovy studie¹⁷³, prosazující ve stopách Vojtěcha Jiráťa¹⁷⁴ v české literární vědě termín *biedermeier*, vznikla řada studií, sborníků z konferencí i nových přístupů k problému. Jak už jsme uvedli v předchozích kapitolách, termín *biedermeier* byl vždy nevyhraněný a mnohoznačný. Už ve 30. letech v germanistice působilo současně několik přístupů k němu. V současnosti je situace ještě rozkolísanější. Jeden důležitý posun se však přeci jen udál – *biedermeier* byl v české literární vědě přijat jako platný termín, se kterým lze počítat ve vědeckých pracích, ať už zabývajících se jeho obsahovým vymezením, oborem platnosti, nebo jeho vztahem k jiným pojmům, především k romantismu či baroku.

---

¹⁷² JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547.

¹⁷³ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 15-25.

¹⁷⁴ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547.

3. Přístupy k termínu *biedermeier* v nejužívanějších učebnicích středních škol

V rámci ucelení této práce jsme se rozhodli provést drobný průzkum, jehož výsledkem je vytvoření krátkého seznamu aktuálně nejvyužívanějších učebnic na středních školách.¹⁷⁵ Ve vybraných učebnicích jsme dohledali informace o termínu *biedermeier*, přičemž ve středu našeho zájmu byla odborná erudice a aktuálnost. Zajímalo nás, zdali je pro autory učebnic termín dostatečně důležitý, aby jej studentům ve výkladu předložily.

Ačkoliv některé z nich¹⁷⁶ považujeme jako vhodné pouze pro opakování učiva k maturitě, jsou v praxi využívány i jako podklad pro pravidelnou výuku literatury¹⁷⁷. Proto i tyto učebnice, přes svoji nevhodnost pro výuku, byly do výběru zařazeny.

Publikace *Literatura: přehled středoškolského učiva*¹⁷⁸ prezentuje *biedermeier* v souvislosti s třetí etapou národního obrození, kde je vylíčen jako protichůdný směr romantismu. Definuje *biedermeier* jako „životní styl měšťanských vrstev ve střední Evropě“¹⁷⁹. Ačkoliv učebnice uvádí místní určení *biedermeieru*, vymezení pro oblast střední Evropy je podle našeho názoru nedostatečné. Uvedené místní omezení nezahrnuje důvody výskytu právě v této oblasti. Pokud chceme

---

¹⁷⁵ SOUKAL, Josef. *Literatura pro II. ročník gymnázií*. SPN-pedagogické nakladatelství. 2007, 309 s.

POLÁŠKOVÁ, Taťána. *Literatura pro 2. ročník středních škol -- Učebnice*. Didaktis, 2009, 151 s.

POLÁŠKOVÁ, Taťána, Dagmar MILOTOVÁ a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Literatura: přehled středoškolského učiva : [včetně současné literatury]*. Třebíč: Petra Velanová, 2. vydání, 2007.

SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. Vyd. 3. Havlíčkův Brod: Fragment, 1999.

¹⁷⁶ POLÁŠKOVÁ, Taťána, Dagmar MILOTOVÁ a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Literatura: přehled středoškolského učiva : [včetně současné literatury]*. Třebíč: Petra Velanová, 2. vydání, 2007.

SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. Vyd. 3. Havlíčkův Brod: Fragment, 1999.

¹⁷⁷ Informace jsme získali od dotázaných knihkupců. Např. v Knihkupectví Duha, specializujícího se na učebnice. Dostupné z: <http://knihkupectvi-sumperk.cz/>.

¹⁷⁸ POLÁŠKOVÁ, Taťána, Dagmar MILOTOVÁ a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Literatura: přehled středoškolského učiva : [včetně současné literatury]*. Třebíč: Petra Velanová, 2. vydání, 2007.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 68.

objasnit příčiny vzniku termínu, nelze uvést pouze oblast střední Evropy. Takto nejsou studentům předloženy kulturně historické podmínky, které jsou pro výskyt termínu *biedermeier* podmiňující.

Za zkratkovitou považujeme také charakteristiku směru: „Kladl důraz na osobní, především rodinné zájmy, oslavoval pohodu a klid rodinného prostředí.“¹⁸⁰ Ačkoliv jeho popis nevyznívá jako negativní, následné příklady děl¹⁸¹, jež uvedený životní styl zprostředkovávají, jsou téměř nicneříkající a studentům *biedermeier* nikterak nepřibližují. Výklad tudíž působí povrchně, nepodněcující zájem se o termín blíže zajímat.

Další z publikací, velmi hojně využívanou, avšak nejméně vhodnou pro seznámení se s novým učivem je *Literatura v kostce: pro střední školy*¹⁸² od Marie Sochrové. Ta seznamuje čtenáře s třetí fází národního obrození, romantismem a počátky realismu, avšak nikoliv s *biedermeierem*. Daný pojem není ani explicitně uveden ani opsán prostřednictvím charakteristiky konkrétní tvorby. *Biedermeier* pro tuto učebnici prakticky neexistuje, tudíž ani pro jejího čtenáře. I když je tedy učebnice koncipována jako opakování k maturitě, neslouží primárně jako didaktická pomůcka ve výuce, i když je tak bohužel v praxi často využívána, je výklad nedostačující.

Nejnovější z námi vybraných učebnic je od nakladatelství Didaktis, s názvem *Literatura pro 2. ročník středních škol*¹⁸³. Pracovali jsme s vydáním z roku 2015. V této učebnici objevíme zmínku o *biedermeieru* v kapitole o romantismu. Je charakterizován jako umělecký směr a životní styl. „Byl především designérský styl užitého umění, ale zasáhl i do malířství a literatury.“¹⁸⁴ To je jediná zmínka v souvislosti s literaturou. Učebnice nepopisuje rysy směru v literatuře ani se nesnaží

---

¹⁸⁰ POLÁŠKOVÁ, Taťána, Dagmar MILOTOVÁ a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Literatura: přehled středoškolského učiva : [včetně současné literatury]*. Třebíč: Petra Velanová, 2. vydání, 2007. s. 68.

¹⁸¹ Až na typicky uváděnou *Domácí kuchařku* Magdalény Dobromily Rettigové není uvedeno žádné další, studentům známé, konkrétní dílo.

¹⁸² SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. Vyd. 3. Havlíčkův Brod: Fragment, 1999.

¹⁸³ POLÁŠKOVÁ, Taťána. *Literatura pro 2. ročník středních škol -- Učebnice*. Didaktis, 2009, 151 s.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 32.

jej vystihnout pomocí ukázky z tvorby, i když se přímo nabízí v souvislosti s dřívějším výkladem o Tomanovi a lesní panně, kde by mohly být alespoň základní vlastnosti biedermeieru obsaženy.¹⁸⁵

Oproti předchozí učebnici jsme zaznamenali zprecizování definice biedermeieru v jeho propojení s obdobím metternichovského absolutismu, avšak tentokrát naopak postrádáme jeho časové vymezení¹⁸⁶. V ideálním případě by učebnice mohla uvést obě informace. Tak by se studenti mohli lépe orientovat v historické situaci období 19. století, která zapříčinila vznik směru a situovala tak jeho výskyt pro střední Evropu pod vlivem habsburské monarchie.

Zkoumaná učebnice tedy v důsledku pouze poskytuje informaci, že v daném období nedominuje pouze romantismus, avšak směr, který se s ním v tvorbě prolíná, tedy biedermeier, nijak nedefinuje. Z výkladu netušíme, jak biedermeier v literatuře rozpoznáme, dokonce ani nepřipomíná žádné dílo, pro které by směr byl typický. V neposlední řadě je výklad problémový z hlediska důrazu na prezentaci biedermeieru v souvislosti s dobovými interiéry a nábytkem. To pouze umocňuje dojem, že v literatuře jde o naprosto bezvýznamný a zanedbatelný jev.¹⁸⁷

Jako romantický rys je v díle Boženy Němcové označeno „idylické líčení jejího dětství a jejich snů o lepším světě s harmonickým lidskými vztahy.“¹⁸⁸ Právě takto vystavěná charakteristika měla být tvůrci učebnice označena spíše jako biedermeierovská, nikoliv romantická. Autoři tudíž ideálně nevystihli nejen tvorbu biedermeieru, ale ani romantismu. Daný výklad i s příkladem tvorby označujeme jako nedostatečný a matoucí.

Poslední z námi zkoumaných učebnic¹⁸⁹ je orientována na gymnaziální studenty, tudíž jsme předpokládali nejkomplexnější charakter výkladu pojmu.

---

¹⁸⁵ POLÁŠKOVÁ, Taťána. *Literatura pro 2. ročník středních škol – Učebnice*. Didaktis, 2009. s. 18.

¹⁸⁶ Neuvádíme spojení biedermeier v literatuře, protože tím se učebnice prakticky nezabývá. Užívá pojem biedermeier v obecném, blíže neurčeném významu.

¹⁸⁷ POLÁŠKOVÁ, Taťána. *Literatura pro 2. ročník středních škol – Učebnice*. Didaktis, 2009, s. 32.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 33.

¹⁸⁹ SOUKAL, Josef. *Literatura pro II. ročník gymnázií*. SPN-pedagogické nakladatelství. 2007, 309 s.

Biedermeier je definován jako „životní styl a umění usedlého měšťanstva“¹⁹⁰, což nám asociuje výklad Arna Nováka z počátku 20. století, který se o biedermeieru vyjadřuje jako o „šosácké zálibě v zápečném pohodlí, bezpečném klidu, domácké pohodě.“¹⁹¹ Ve spojení s níže uvedenými slovy „příznačné je, že se mezi jeho vyznavači nenašel ani jeden teoretik“¹⁹² už autor pojem staví do nepříliš pozitivních konotací. Namísto „vyznavací“ mohl použít například „příznivci“ což by působilo méně jako stigma a více jako neutrální pojem vhodný pro učebnici. Charakterizování biedermeieru jako směru vyrovnaného, směřujícího k idyle je také nedostatečný.¹⁹³

Učebnice se však k pojmu vrací v kapitole *Česká literatura 30.-50. let 19. století*, kde je charakteristika zevrubnější. Důležitým mezníkem je příklad, který kniha uvádí jako typicky biedermeierovský. Poprvé se tak setkáváme s konkrétním úryvkem biedermeierovské tvorby, navíc vhodně zvoleným, z *Hudebních dobrodruhů* Josefa Kajetána Tyla:

„Co však jsou hodnosti, k nimžto jsem kráčet mohl, proti rozkoši, jakáž mi vykvétá uprostřed rodiny a nízkého povolání! Tu hledte, pane, na laskavé oko mé dobré ženy, tu na zdravé tváře zdárných dětí, na pevné přístřeší, an úrodné pole, na tučné stádo; jsoutě to částky mého vezdejšího štěstí. To mi věřte, mladý pane, chcete-li kdy ráje okusiti na zemi, volte sobě spokojenou domácnost – ale nota bene: mezi svými ve vlasti.“¹⁹⁴

Učebnice zdůrazňuje vlasteneckou produkci, ze které však biedermeier nevyklučuje. Setkáváme se tudíž se snahou jednotlivé směry propojovat. Následné přitakání učebnice Vojtěchu Jirátovi označením Karla Jaromíra Erbena jako „typ

---

¹⁹⁰ SOUKAL, Josef. *Literatura pro II. ročník gymnázií*. SPN-pedagogické nakladatelství. 2007. s. 31.

¹⁹¹ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. S. 351.

¹⁹² SOUKAL, Josef. *Literatura pro II. ročník gymnázií*. SPN-pedagogické nakladatelství. 2007, s. 31.

¹⁹³ Tamtéž, s. 31.

¹⁹⁴ Tyl, Josef Kajetán. *Kusy mého srdce. Díl I*. Praha : Knižecí arcibiskupská knihtiskárna. 1844.

biedermeierovského básníka¹⁹⁵ napomáhá ke komplexnější představě, co biedermeier představuje.

Výklad jako celek hodnotíme pozitivně, jako příjemnou změnu oproti předchozím nedostatečným komentářům. Ačkoliv je v daném období upřednostňován romantismus, není biedermeier situován do typicky malicherného postavení. Pokud bychom chtěli výklad co nejkomplexnější, považujeme za nutné dodat explicitní uvedení rysů biedermeieru a dějinné události, které vedly k tomuto přístupu k životu a literatuře.

---

¹⁹⁵ SOUKAL, Josef. *Literatura pro II. ročník gymnázií*. SPN-pedagogické nakladatelství. 2007, s. 121.

Závěr

Problematika termínu *biedermeier* je od počátku jeho existence příznačná terminologickými rozpory. V uplynulých kapitolách jsme naznačili možnosti, jak lze k termínu *biedermeier* přistupovat a celou problematiku pojímat. Každá z námi zmíněných prací nějakým způsobem přispěla k dnešní podobě výkladu termínu.

Pojem, který česká literární věda přijímala s rozpaky, se poprvé objevil jako heslo ve slovnících¹⁹⁶, avšak pouze ve spojení s uměnovědami, nikoliv s literární vědou. Tato situace odpovídá i stavu německé literární vědy, která se zdráhala přijmout *biedermeier* jako termín žádoucí pro výzkum literatury 1. pol. 19. století. Důvody, které přispěly k negativním konotacím, popisujeme detailně v kapitole 1. K popularizaci termínu v literární vědě přispěl až na sklonku 20. let 20. století germanista Kluckhohn¹⁹⁷, který se snažil posílit význam *biedermeieru* a prosadit jej jako termín vhodný pro literárněvědnou germanistiku. Jeho práce ovlivnila české literární vědce: Stanislava Sahánka a Vojtěcha Jiráta.

Zmínky o tvorbě *biedermeieru* v českém prostředí, dosud však samozřejmě bez explicitního pojmenování a výraznějšího uvedení v jeho kontext, nalezneme v *Přehledných dějinách literatury české*¹⁹⁸ Arna Nováka.

---

¹⁹⁶ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 1, A-Č.* Editor Rudolf POLZ, editor Antonín ŠTEFÁNEK, editor Jan DVOŘÁČEK, editor Emanuel RÁDL, editor Emil SVOBODA, editor Zdeněk Václav TOBOLKA. V Praze: Nákladem Československého Kompasu, 1925, XV, 1166 s. Nebo: *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému.* Editor Bohumil NĚMEC. Praha: J. Otto, 1930, 701 s.

¹⁹⁷ KLUCKHOHN, Paul. *Die Fortwirkung der deutschen Romantik in der Kultur des 19. und 20. Jahrhunderts.* Zeitschrift für Deutsche Bildung, 1928.

Nebo:

KLUCKHOHN, Paul. *Biedermeier als literarische Epochenbeziehung.* Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur und Geistesgeschichte 13, 1935, s. 1 – 43.

¹⁹⁸ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny.* 2. vyd. Olomouc: Promberger, 1913, s. 227.

Tyla, Rubeše, Rettigovou či Jana z Hvězdy řadí mezi autory české novelistiky „periody šosáckého maloměšťáctví, ovlivněné napoleonskými válkami a stísněné v dusnu reakce i restaurace.“¹⁹⁹ Přestože Novák přímo nepojmenovává tuto tendenci literárním *biedermeierem*, je to zajisté jedna z jeho prvních českých charakteristik. Autoři věnující se tvorbě *biedermeieru* jsou označováni jako podprůměrní a druhořadí. Až ve čtvrtém přepracovaném vydání z let 1936 -1939 Novák označuje předchozí tvorbu „periody šosáckého maloměšťáctví“²⁰⁰ „*biedermeierstvem*“²⁰¹. V jeho pojetí ještě není uvažováno o *biedermeieru* jako o literárním směru či stylu, ale spíše jako o prostředku umožňujícím odlišit jednu ze skupin katolicky orientovaných spisovatelů.²⁰²

Veskrze inovativní pohled na *biedermeier* vnesl do české literární vědy Vojtěch Jirát. Jako první se nezdral naplno využít termín *biedermeier* v české literární vědě a pro českou literaturu²⁰³. Jeho argumentace byla přesvědčivá, opírala se o srovnání českého *biedermeieru* s německým a věcně a smysluplně zasadila termín do myšlení české literární vědy. Jirát považoval *biedermeier* za duchovní proud doby, za širší kulturní fenomén²⁰⁴, který však nebyl jediným stylovým příznakem doby předbřeznové.

Jeho stanovisko však zůstalo na dlouhou dobu osamoceno. Brzy po vydání jeho první studie *Český a německý biedermeier*²⁰⁵ sice vyšlo rozsáhlejší pojednání Sahánkovo, *Biedermeier v německém písemnictví*²⁰⁶, které zmiňuje postoj Jirátův,

---

¹⁹⁹ NOVÁK, Jan Václav a ARNE NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 2. vyd. Olomouc: Promberger, 1913, s. 234.

²⁰⁰ NOVÁK, Jan Václav a ARNE NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. s. 351.

²⁰¹ Tamtéž, s. 351.

²⁰² HAMAN, Aleš. *Vojtěch Jirát a český biedermeier*. *Estetika* XXXIII, 1996, č. 3-4, s. 25.

²⁰³ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547.

²⁰⁴ JIRÁT, Vojtěch. *Lyrika českého obrození*. Praha: Česká liter. histor. společnost, 1940. 208 s., il. (České obrození. Sv. 1.)

²⁰⁵ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547.

²⁰⁶ SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, 59 s.

avšak nadále jej nerozvíjí. Sahánek se věnuje svým vlastním cílům, které však nepovažujeme za nadbytečné, ale také mají svůj smysl. Reagoval na situaci nacházející se v germanistice a snažil se vytvořit syntézu názorů literárních vědců. Obdobně jako Jirát přijímal *biedermeier* jako pojem prospěšný pro literární vědu. Sahánek *biedermeier* nazval epochou, která „funguje jako most převádějící jednak vzdělanectví z 18. věku do století 19., jednak ukazující cestu od romantiky k reálnému životu.“²⁰⁷ Na rozdíl od Jiráta Sahánek problematizoval mnohoznačnost termínu, kterou považoval za vysoce nežádoucí. Největším rozdílem obou prací zůstává Sahánkovo přesvědčení, že *biedermeier* se v české literatuře vyskytuje pouze v nižším pojetí a nadále setrvává u hledání rysů *biedermeieru* mimo české prostředí.

Přes podnětnost Jirátových a Sahánkových názorů došlo v poválečném období k jakési stagnaci. Nedochovalo k reakcím na jejich přístupy, ani k dalšímu rozvoji myšlenkového dědictví. Autoři literárněhistorických příruček a kompendií, ve kterých se termín objevil, s ním nakládaly spíše po vzoru Arna Nováka a jeho *Přehledných dějin*,²⁰⁸ ve kterých byl spojován s politickou a kulturní konzervativní zaostalostí, nikoliv s literaturou *par excellence*. *Biedermeier* v Jirátově podání nebylo možné vykládat ve prospěch komunistického režimu. Jeho dílo tak nebylo uváděno v literárněhistorických příručkách a kompendiích v literatuře k tématu.

Autoři *Dějin české literatury*²⁰⁹ nepociťovali nutnost jakkoliv navázat na snahy o zpřesnění pojmu, natož uvažovat o jeho aplikaci na českou literaturu. Jejich důsledné zamlčování německých zdrojů koreluje s absencí uvedení jakéhokoliv, ať německého či českého autora, ovlivněného *biedermeierem*. Nános ideologického patosu *Dějin české literatury* udělal z *biedermeieru* malicherný až zbytečný pojem s pejorativním zabarvením. *Idea biedermeieru v literatuře je v obrázcích*

---

²⁰⁷ SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, s. 27.

²⁰⁸ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. S. 351.

²⁰⁹ VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha 1960, s. 313.

malicherných lidiček a malicherných příběhů. Jelikož je obdobný výklad ve všech dobových kompendiích a příručkách, stává se *biedermeier* zapomenutým a zbytečným pojmem.

O částečnou rehabilitaci pojmu se pokusil Vladimír Macura²¹⁰, který *biedermeier* zkoumal v souvislostech českého národního obrození.

Macura při své práci postupoval směrem od textu, tedy od konkrétních příkladů květomluvy, se kterou *biedermeier* primárně asociuje. Zdá-li se nám souvislost *biedermeieru* a květomluvy jako zanedbatelný argument pro splynutí s národním obrozením, už ze samotné Macurovy snahy o toto spojení implicitně tušíme jeho důležitost a významnost pro českou literární historii:

„Analogie květin a literatury jde však v dobovém myšlení ještě dál než po samu mez užití významů květin jako nástrojů literární, žánrové či stylové diferenciaci. Vytváří se představa o hluboké souvislosti mezi světem květin a literaturou, ba dokonce celou kulturou, která podstatně ovlivňuje představu o úkolech soudobého písemnictví či kulturní aktivity jako celku. Kulturní aktivita (především literární a jazyková) je nahlížena nejen v obrazném, ale přímo v doslovném smyslu, jako „pěstování“, běžně se hovoří o pěstování literatury, pěstování českého jazyka. Literatura a kultura (a tím celá česká společnost, která právě v kultuře nachází tehdy jediný reálný prostor pro existenci) je náhle závazně modelována představou zahrady.“²¹¹

Ačkoliv se Macura vyhýbá reakci na dosavadní literárněhistorické studie, tak výkladu významu pojmu, šlo o jasně zvolený postup nepřinášet další názor do již tak přeplněného názorového komplexu. Z výše zmíněného úryvku lze jednoznačně vytušit, že Macura považoval *biedermeier* za jeden z pilířů obrozené literatury a kultury a jeho význam byl pro českou literární historii neopominutelný. Tato Macurova snaha o obrození pojmu *biedermeier* je obdobně jako dřívější úsilí Jiráta a Sahánka na čas zapomenuta. Rok po vydání Macurova *Znamení zrodu*²¹² vychází

---

²¹⁰ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ*. Praha: Československý spisovatel, 1983, 285 s.

²¹¹ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. 2. rozšířené vyd., v H&H 1. vyd. Jinočany: H&H, 1995, s. 27.

²¹² MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ*. Praha: Československý spisovatel, 1983, 285 s.

další kompendium, *Slovník literární teorie*²¹³, pod vedením Štěpána Vlašína, který nejenže nereaguje na Macurovu monografii, ale ani nepovažuje za nutné ji uvést v literatuře, která se *biedermeierem* zabývá.

Důležitým mezníkem pro českou literární vědu se stala práce germanoboheisty Dalibora Turečka. Jeho syntetická studie s názvem *Biedermeier a české národní obrození*²¹⁴ z roku 1993 opět podnítila zájem o již téměř zapomenutý pojem v české literární historii. Ve středu Turečkovy pozornosti nebyl pouze termín *biedermeier*, ale celé národní obrození, jeho periodizace a směrové rozčlenění.

Tureček ve zmíněné studii uvádí stručnou, přesto velice komplexní historii pojmu *biedermeier*. Ačkoliv se příliš nevěnuje problémům se zpřesněním jeho obsahu, upozorňuje na výsledky literárněvědně zaměřené germanistiky ve 30. letech a její nejednotnost ve způsobu užití termínu. Podnětná studie v závěru apelovala na českou literární vědu a nastínila další možnosti bádání.

Jeho vlastní bádání se soustředilo k tvorbě Josefa Kajetána Tyla, jež byla v poválečných letech společně s pojmem *biedermeier* degradována na tvorbu „malicherných lidiček a malicherných příběhů“²¹⁵, ostatně obdobně jako samotný pojem *biedermeier*. Jeho studie *Jistoty tichého domova (Tylův jevištní biedermeier)*²¹⁶ se navrácí k myšlenkám vytvořeným před druhou světovou válkou, kdy ještě studie týkající se *biedermeieru*²¹⁷ nebyly ovlivněné komunistickými přesvědčeními. Zaměřuje se na rozvoj českého obrozenského dramatu, který probíhal v těsné souvislosti s dramatem německým.

---

²¹³ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha 1984. s. 46.

²¹⁴ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 15-25.

²¹⁵ VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha 1960, s. 313.

²¹⁶ TUREČEK, Dalibor. *Jistoty tichého domova (Tylův jevištní biedermeier)*. In: *Tvar*. 1994, s. 2-32.

²¹⁷ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547; SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, 59 s.

Tureček mapuje české drama, jak překladové, tak původní. Jeho primární ambice vycházet z předválečné odborné literatury, splnila svůj účel a zvolená metoda postupu od překladového dramatu k řešení obrozenského problému zapříčinila přirozenému vyniknutí právě Tylova působení a jeho her o polepšení.

Tureček definoval *biedermeier* opisným vyjádřením, „jistoty tichého domova“²¹⁸, které zahrnuje soubor vlastností jako „skromnost, pokora, smíření se s těžkostmi života“.²¹⁹ Pocit člověka, který si uvědomí nutnost dospění k vědomí objektivního řádu, který nelze porušit, aniž by se důsledky revolty obrátily proti němu samému.²²⁰ Tyto rysy nemohou jít ruku v ruce s vypjatou subjektivitou či nekorigovanými vášněmi. „Jistoty tichého domova“ jsou specifikací vlastností literárního *biedermeieru*. *Biedermeier*, jak jsme již nesčetněkrát uvedli, je možné vyložit mnoha různými způsoby. Aplikace Turečkova termínu na literaturu se jeví jako méně komplikovaná a doslova porušuje hranice, které dosud bylo těžké překročit.

Další z Turečkových monografií s názvem *Rozporuplná sounáležitost*²²¹ věnující se opět národnímu obrození, jako celek dokládá, že není možné oddělovat, především ve středoevropském kulturním prostoru, jednotlivé národní literatury jako samostatné kulturní jevy. „Čím důrazněji byl tedy akcentován národní princip historického modelu a následně do pozadí odsouvána problematika nadnárodních souvislostí českého obrození, tím výraznější bylo zkreslení reálné recepční situace.“²²² Prioritou monografie je recepce, nikoliv produkce textů. Tureček prostřednictvím zvolené metody doložil vzájemné působení směrů jako jsou subjektivní romantismus a *biedermeier*.

---

²¹⁸ TUREČEK, Dalibor. *Jistoty tichého domova (Tylův jevištní biedermeier)*. In: Tvar. 1994, s. 22.

²¹⁹ Tamtéž, s. 25.

²²⁰ Tamtéž, s. 22.

²²¹ TUREČEK, Dalibor. *Rozporuplná sounáležitost: německojazyčné kontexty obrozeneckého dramatu*. Praha: Divadelní ústav, 2001, 190 s.

²²² Tamtéž, s. 8.

Od první Turečkovy porevoluční studie²²³, prosazující ve stopách Vojtěcha Jiráta²²⁴ v české literární vědě termín *biedermeier*, vznikla řada studií²²⁵, sborníků z konferencí²²⁶ i nových přístupů k problému. Jak už jsme uvedli v předchozích kapitolách, termín *biedermeier* byl vždy nevyhraněný a mnohoznačný. Už ve 30. letech v germanistice působilo současně několik stanovisek k němu. Protože stále vychází nové studie²²⁷, které považují mnohoznačnost termínu *biedermeier* za problematickou, je situace aktuálně ještě rozkolísanější. I když o této situaci literární věda ví, a snaží se s problémem vypořádat, stále dochází k větším a větším názorovým rozrůzněním. *Biedermeier* se tak stává ještě širším pojmem, než byl ve svých počátcích v české literární vědě.

Jeden důležitý posun se však přece jen udál. *Biedermeier* byl v české literární vědě přijat jako platný termín, se kterým lze počítat ve vědeckých pracích, ať už zabývajících se jeho obsahovým vymezením, oborem platnosti, nebo jeho vztahem k jiným pojmům, především k romantismu či baroku.

---

²²³ TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: *Estetika XXX* (č. 2), 1993. s. 15-25.

²²⁴ JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: *Portréty a studie*. Praha, 1978. s. 545-547.

²²⁵ EXNER, Milan, *Figurky a pábitelé*. *Estetika XXXII*; 1995, č. 3. S. 28-38; Tvrdík Milan. *K problematice literatury německého a rakouského biedermeieru*. *Svět literatury*, 2015, č. 25, s. 94-115; SOUČKOVÁ LINHARTOVÁ, Ladislava. *Ladislav Fuks: Vévodkyně a kuchařka - zjevení biedermeieru?*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, 243 s. Mnemosyne; URVÁLKOVÁ, Zuzana. *Mezi barokem a biedermeierem. K povaze biedermeieru v Múze moravské (1813) Heřmana Agapita Gallaše*. S. 282-283.

²²⁶ *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004.

²²⁷ POSPÍŠIL, Ivo. *Biedermeier s vykřičníky a otazníky*. *Opera Slavica*. 2016, roč. 26, č. 3, s. 95-97.

Resumé

The development of understanding the Biedermeier term in the Czech literary history

The aim of this diploma has been a research of specialist literarily-scientific texts, and via them to take down various terminological graspings of literary Biedermeier. Subsequently to attempt for own understanding and recognition of contexts in the Czech literary field.

We were focused on the origin of the Biedermeier term in the first chapter. Even though we haven't been interested in German Biedermeier, the origins of the Biedermeier term in German history are really important for this diploma. The term ambivalence, which was allowed early after its own founding, was a foretaste of ambiguity, uncertainty or terminological decomposition with persisting consequences in present literarily-scientific language.

In the following chapter we're focused on reflexion of the Biedermeier term in the Czech environment, even though it's not related to literature at first. At that time when the term had a significant status in germanic science and was respected by some scholars, it was almost perceived with pejorative tinge in the Czech context everytime. For example in „Přehledných dějinách literatury české Arna Nováka“. Novak's opinion, in the framework of working with the term, brought slight innovation, especially in conjunction of the Biedermeier with the Czech literature. Introducing the term, in the context with national resurgence, we regard as a favorable conjunction.

The next part is focused on the Jirat's concept of Biedermeier. His study, the Czech and German Biedermeier, not only responds to the ongoing debate, but its significance has far reaching consequences, especially for the Czech literary history.

The Jirat's concept is followed by the impressive monograph called Biedermeier in German writing by Stanislav Sahanek. The monograph responds, as the name suggests itself, primarily to the situation in German studies. It unifies the knowledge

gained by the literary German studies and informs in a positive sense and its arguments.

Although the impulses, which were given by Jirat and Sahanek up to now, have been highly encouraging, they were not linked-up in the post war-period. There were no responses to their approaches or their further development. The authors of literary-history handbooks and compendia, in which the term appeared, combined it with the political and cultural conservative backwardness, not with literature. The deposit of the ideological pathos made the Biedermeier pettifogging as well as worthless with pejorative colouring.

Vladimir Macura succeeded in the partial survival of the term in the 1980s, even though it wasn't his primary concern. He mentions the Biedermeier nearly solely in the context of flower speech.

The greatest contribution to the Biedermeier term is the production by Dalibor Turecek, who stimulated an interest in the almost forgotten concept in the Czech literary history. Turecek wasn't only interested in the Biedermeier term, but he was also focused on the whole period of national revival, where the Biedermeier is an indisputable part of it. Since the first Turecek's study, which pushes the Biedermeier ahead according to Vojtech Jirat in the Czech literary science, there have arisen a number of studies, conferences and new approaches to the issue.

The last chapter of the diploma thesis is occupied with approaches to the Biedermeier term in the most used text books of secondary schools. We have come to the fact that the most currently used textbooks aren't suitable for teaching (they're mostly intended for purpose of revision before taking maturita exam), they don't mention the Biedermeier term either. If it appears, it is portrayed only marginally and in relation to arts, not to literature. The best score was achieved by a textbook for grammar school students, which describes the Biedermeier term in a comprehensive way, with an example of reading.

Although the new studies, which consider the ambiguity of the Biedermeier term to be problematic, have still been released, the situation is currently more volatile than ever.

Even though literary science knows about this situation and has been trying to cope with the problem, there is still a growing variety of opinion variations. The Biedermeier becomes even more widespread than it was in its beginnings in the Czech literary science.

Anotace

Autor: Bc. Nikita Gebauerová

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Katedra bohemistiky

Název magisterské diplomové práce: Vývoj chápání termínu *biedermeier* v české literární historii

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vrajová, Ph.D.

Počet znaků: 110 131

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 68

Klíčová slova: termín *biedermeier* – německý *biedermeier* – vývoj *biedermeieru* – český literární *biedermeier* – *biedermeier* v učebnicích

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na vývoj a chápání termínu *biedermeier* v české literární historii. Jejím cílem je prostřednictvím zkoumání odborných a následně i didaktických textů zaznamenávat rozličné přístupy k termínu *biedermeier* a vytvořit komplexní syntetickou práci, zaštiťující pohled na *biedermeier* v českém prostředí. Přirozeným vyústěním práce je hodnocení terminologického uchopení pojmu *biedermeier* v didaktickém materiálu.

Seznam literatury

Sekundární literatura

1. BALAJKA, Bohuš. *Přehledné dějiny literatury. 1.* Praha: Fortuna, 2001, 239 s.
2. *Biedermeier v českých zemích.* Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. 464 s.
3. BIETAK, Wilhelm. *Das Lebensgefühl des „Biedermeier“ in der österreichischen Dichtung.* Wien: Braumüller, 1931.
4. BIETAK, Wilhelm. *Vom Wesen des österreichischen Biedermeier.* 1931, s. 625 – 672.
5. EXNER, Milan. *Biedermeier a syndrom rozpadu.* In: *Estetika XXXII*, 1995, s. 15-23.
6. EXNER, Milan. *Figurky a pábitelé.* In: *Estetika XXXII*; 1995, č. 3. S. 28-38.
7. GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben.* V Praze: Nákladem Melantricha, 1935, 257 s.
8. HAMAN, Aleš. *Vojtěch Jirát a český biedermeier.* In: *Estetika XXXIII*; 1996, č. 3-4, s. 25-28.
9. HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století.* Praha: Nakladatelství ARSCI, 2007, 370 s.
10. HANUŠ, Josef, Jan JAKUBEC, Emil SMETÁNKA, Jaroslav VLČEK a Jan MÁCHAL. *Literatura česká devatenáctého století. Díl 1, Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické.* Praha: Jan Laichter, 1902, 940 s.
11. HERMANN, Georg. *Das Biedermeier im Spiegel seiner Zeit.* Berlin, 1913, 415 s.
12. HIRTH, Georg. *Das deutsche Zimmer der Gothik und Renaissance, des Barock-, Rococo- und Zopfstils. Anregungen zu bäuslicher Kunstpflege,* München – Leipzig 1886, 451 s.
13. HOLÝ, Jiří, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Alexandr STICH, Jan LEHÁR a Jan ROYT. *Česká literatura od počátků k dnešku.* Praha: Lidové noviny, 1998, 1058 s. ISBN 8071063088.
14. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Romantismus – biedermeier.* In: LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku.* Praha 1998, s. 205-261.

15. JIRÁT, Vojtěch. *Český a německý biedermeier*. In: Portréty a studie. Praha, 1978. s. 545-547.
16. JIRÁT, Vojtěch. *Erben čili majestát zákona*. In: JIRÁT, V. Portréty a studie. Praha : Odeon, 1978, s. 132-148.
17. JIRÁT, Vojtěch. *Lyrika českého obrození*. Praha: Česká liter. histor. společnost, 1940. 208 s., il.(České obrození. Sv. 1.)
18. JIRÁT, Vojtěch. *Úloha biedermeieru v českém písemnictví*. In: Portréty a studie. Praha 1978. S. 548-552.
19. KLEMENTOVÁ, Helena. *Hry o polepšení (Besserungsstücke) u Gerleho a Tyla* In Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 309-316.
20. KLUCKHOHN, Paul. *Biedermeier als literarische Epochenbeziehung*. Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur und Geistgeschichte 13, 1935, s. 1 – 43.
21. KLUCKHOHN, Paul. *Die Fortwirkung der deutschen Romantik in der Kultur des 19. und 20. Jahrhunderts*. Zeitschrift für Deutsche Bildung, 1928, s. 57 – 69.
22. KUSÁKOVÁ, Lenka. *Biedermeier a literatura*. In: Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004.
23. MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. 2. rozšířené vyd., v H&H 1. vyd. Jinočany: H&H, 1995, 264 s.
24. MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ*. Praha: Československý spisovatel, 1983, 285 s.
25. MACHALA, Lubomír, PETRŮ, Eduard (eds.). *Panorama české literatury: literární dějiny od počátků do současnosti*. Olomouc: Rubico, 1994.
26. MAJUT, Rudolf. *Biedermeier: Náčrt a problémy*. 1932, s. 401–417.
27. *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 1, A-Č*. Editor Rudolf POLZ, editor Antonín ŠTEFÁNEK, editor Jan DVOŘÁČEK, editor Emanuel RÁDL, editor Emil SVOBODA, editor Zdeněk Václav TOBOLKA. V Praze: Nákladem Československého Kompasu, 1925, XV, 1166 s.

28. MOCNÁ, Dagmar. *Případ Kondelík aneb Biedermeier v nás* In *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol.* Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 425-434.
29. NOVÁK, Arne a Jan V. NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české.* Vyd. 5. Brno: Atlantis, 1995. 1808 s.
30. NOVÁK, Arne a Jan Václav NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až do politického osvobození.* 3. vyd. Olomouc: Promberger, 1922, 832 s.
31. NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny.* 2. vyd. Olomouc: Promberger, 1913, s. 227.
32. NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny.* 4. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. 1804 s.
33. NÜNNING, Ansgar, TRÁVNÍČEK, Jiří a HOLÝ, Jiří, eds. *Lexikon teorie literatury a kultury.* Vyd. 1. Přeložili Aleš Urválek a Zuzana Adamová. Brno: Host, 2006. 912 s.
34. OPELÍK, Jiří a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce.* Vyd. 1. Praha: Academia, 2000, s. 733–1522. svazek I A–G.
35. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému.* Editor Bohumil NĚMEC. Praha: J. Otto, 1930, 701 s.
36. PAVERA, Libor – VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů.* Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. s. 50-53.
37. PELÁN, Jiří. *Kapitoly z francouzské, italské a české literatury.* Praha: Karolinum, 2007, 621 s.
38. PETRASOVÁ, Taťána. *Aristokratický biedermeier.* In: *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol.* Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 149.
39. POLÁŠKOVÁ, Taťána, Dagmar MILOTOVÁ a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Literatura: přehled středoškolského učiva : [včetně současné literatury].* Třebíč: Petra Velanová, 2. vydání, 2007, 207 s.

40. POLÁŠKOVÁ, Taťána. *Literatura pro 2. ročník středních škol -- Učebnice*. Didaktis, 2009, 151 s.
41. PONGS, Hermann. *Ein Beitrag zum Damonischen im Biedermeier*. Dichtung und Volkstum, 36, 1935, s. 241.
42. SAHÁNEK, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1938, 59 s.
43. SENGLÉ, Friedrich. *Biedermeierzeit: Deutsche Literatur im Spannungsfeld zwischen Restauration und Revolution 1815–1848*. 1. sv. Allgemeine Voraussetzungen. Richtungen. Darstellungsmittel. Stuttgart : Metzler, 1971, 2. sv. Die Formenwelt. Stuttgart : Metzler, 1972, 3. sv. Die Dichter. Stuttgart : Metzler 1980.
44. SENGLÉ, Friedrich. *Biedermeierzeit: Deutsche Literatur im Spannungsfeld zwischen Restauration und Revolution 1815–1848*. 1. sv. Allgemeine Voraussetzungen. Richtungen. Darstellungsmittel. Stuttgart : Metzler, 1971, s. 120.
45. SCHMIDT, Paul Ferdinand. *Biedermeier-Malerei: Zur Geschichte und Geistigkeit der deutschen Malerei in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. München : Delphin, 1922, 254 s.
46. SCHNEIDER, Ferdinand Josef. *Preussische Jahrbücher*, č. 240, 1935, s. 220.
47. SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. Vyd. 3. Havlíčkův Brod: Fragment, 1999, 88 s.
48. SOUČKOVÁ LINHARTOVÁ, Ladislava. *Ladislav Fuks: Vévodkyně a kuchařka - zjevení biedermeieru?*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, 243 s. Mnemosyne.
49. SOUKAL, Josef. *Literatura pro II. ročník gymnázií*. SPN-pedagogické nakladatelství. 2007, 309 s.
50. SVOZIL, Bohumil. *Česká literatura ve zkratce*. Praha: Brána, 2013, 709 s.
51. ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Přehled dějin české literatury 19. století. [Díl] 1, Národní obrození*. Praha: Státní pedagogická knihovna, 1978, 396 s.
52. TUREČEK, Dalibor a kol. *České literární romantično*. Vyd. 1. Brno: Host, 2012.

53. TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a české národní obrození*. In: Estetika XXX (č. 2), 1993. s. 15-25.
54. TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika* In Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s. 387.
55. TUREČEK, Dalibor. *Biedermeier na českém obrozeneckém jevišti*. In: Estetika XXXIII (č. 3-4), 1996. s. 73-79.
56. TUREČEK, Dalibor. *Jistoty tichého domova. Tylův jevištní biedermeier*. Klub přátel Tvaru, 1994, 32 s.
57. TUREČEK, Dalibor. *Rozporuplná sounáležitost: německojazyčné kontexty obrozeneckého dramatu*. Praha: Divadelní ústav, 2001, 190 s.
58. Tvrđík Milan. *K problematice literatury německého a rakouského biedermeieru*. Svět literatury, 2015, č. 25, s. 94-115.
59. URVÁLKOVÁ, Zuzana. *Mezi barokem a biedermeierem. K povaze biedermeieru v Múze moravské (1813) Heřmana Agapita Gallaše* In VONDRÁČEK, R. (ed.) Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. s. 282 – 283.
60. VIKTORA, Viktor. *K zobrazení prostoru v české literatuře biedermeieru*. In: Estetika XXXIII (č. 3-4), 1996. s. 57-64.
61. VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Slovník literární teorie*. Vyd. 2., Praha: Československý spisovatel, 1984, 465 s.
62. VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Slovník literárních směrů a skupin*. Vyd. 2. Praha: Orbis, 1977. 351 s.
63. VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha 1960, s. 309-315.
64. VODIČKA, Felix. *Literární historie, její problémy a úkoly*, in: Čtení o jazyce a poezii, ed. B. Havránek a J. Mukařovský (Praha: Družstevní práce), 1969, s. 309–402.
65. VONDRÁČEK, Radim. *Biedermeier a jeho moderní minulost* In Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. Ročníku symposia k problematice 19. stol. Vyd. 1. Praha: KLP, 2004. s.

66. WEYDT, Günther. *Literarisches Biedermeier*. Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur und Geistgeschichte 9, 1931, s. 628 – 651.
67. WEYDT, Günther. *Naturschilderung bei Annette von Droste-Hülshoff und Adalbert Stifter*. Beiträge zum Biedermeierstil in der Literatur des 19. Jahrhunderts. Germanische Studien, Heft 95, Berlin 1930.
68. ZELENKA, Miloš. *Literární věda a slavistika*, Praha, 2002. 259 s.